

939.1
PHI

939.1
PHI





ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

— ΧΑΝΙΩΝ —

Λεξ. Αριθ. 4635

Χρονολ. Εισαγ. 1.3.1958

Ειδικότης Γεν. 161. Κατ.

Αριθ. 939.11841



ΔΗΜ. ΦΙΩΡΑΚΗ

ΔΗΜΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

1495

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΓΙΑ ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ



..ΜΕΣ' ΣΤΟ ΑΙΜΑ ΒΟΥΤΗΓΜΕΝΗ
ΜΕ ΠΛΗΓΕΣ ΝΩΠΕΣ ΑΚΟΜΑ
ΑΠ' ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ Τ' ΑΓΙΟ ΧΩΜΑ
ΕΠΕΤΑΧΘ' Η ΛΕΥΤΕΡΙΑ"

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΑΛΙΚΙΩΤΗ

ΗΡΑΚΛΕΙΟΝ - ΚΡΗΤΗΣ



ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΤΗΤΟΣ



ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΤΗΤΟΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΤΗΤΟΣ

ΔΗΜ. ΦΙΩΡΑΚΗ

ΔΗΜΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΓΙΑ ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΧΑΝΙΩΝ
Δ.Ε. 4635
Χρον. 1-3-1958
Επιστολ. Γεν. Κριτ. 939-1/ΡΑΙ

ΜΕΣ' ΤΟ ΡΙΜΑ ΒΟΥΤΗΓΜΕΝΗ
ΜΕ ΠΛΗΓΕΣ ΝΩΠΕΣ ΑΚΟΜΑ
ΑΠ' ΤΗΣ ΚΡΗΤΑΣ Τ' ΑΓΟ ΧΩΜΑ
ΕΠΕΤΑΧΘΗ Η ΛΕΥΤΕΡΙΑ"

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΑΛΙΚΙΩΤΗ

ΗΡΑΚΛΕΙΟΝ - ΚΡΗΤΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Κάθε αντίτυπο έχει τη σφραγίδα του Έκδοτη,
καί υπογράφεται από τον συγγραφέα.

Συμπρωμα



Τυλώθηκε στο Τυπογραφείο των Καταστημάτων ΝΙΚ. ΑΛΙΚΙΩΤΗ

ΥΜΝΟΣ ΤΗΣ ΛΕΥΤΕΡΙΑΣ

Μέσ' στο αίμα βουτηγμένη
μέ πληγές νωπές ακόμα
ἀπ' τῆς Κρήτης τ' ἅγιο χῶμα
ἐπετάχθη ἡ Λευτεριά.

✽

Κι' ἀγκαλιάζοντας τὴ δόξα
τὴ δαφνοστεφανωμένη
παίρνει δρόμους κι' ἀνασταίνει
πολιτείες καὶ χωριά.

✽

Χαιρετοῦν τὸν ἐρχομὸ τῆς
βροντερόφωνα τουφέκια
κι' ἀστραπὲς κι' ἀστροπελέκια
χύνουν λάμψη περισσή.

✽

Καὶ φωνὴ παλληκαρία
ἀπ' τὴν Ἰδη κατεβαίνει
χαίρε ὦ Κρήτη ἀντρειωμένη
χαίρε λεύτερο Νησί.

ΚΡΗΤΙΚΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ



ΤΟ ΑΡΚΑΔΙ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΟΛΟΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΞΕΡΩΜΕ

ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

“Ολοι πρέπει να γνωρίζουμε καλά την Ιστορία της ιδιαίτερης Πατρίδας μας της Κρήτης, “Όταν μάθουμε πόσο ένδοξη ήταν ή Κρήτη, στην αρχαία εποχή και τί υπόφερε κατόπιν, πόσα μαρτύρια έπαθε και πόσους αγώνες έκαμε, για να αποκτήση τή Λευτεριά της, τότε περισσότερο θα την αγαπήσουμε και θα προσπαθήσουμε όλοι μας, να της κάμωμε καλό, όπως τα φιλόστοργα παιδιά αγαπούν και κάνουν καλό στην αγαπητή τους μητέρα.

Η ΚΡΗΤΗ ΠΡΩΤΗ ΣΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ

Κοιτάξετε τὸ Χάρτη τῆς Ἑλλάδας. Θὰ δῆτε στὸ νότιο μέρος τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, ἓνα στενομάκρουλο νησί νὰ ξαπλώνεται σάν πλοῖο. Τὸ νησί αὐτό, εἶναι ἡ πολυβασανισμένη ἀλλὰ καὶ ἡ πολυξακουσμένη Κρήτη, τὸ πιὸ μεγάλο νησί τῆς Ἑλλάδας.

Στὴν πιὸ παλῆά ἐποχή, οἱ κάτοικοι τῆς Κρήτης, κατὰγονταν ἀπὸ τὴν Ἀρία φυλὴ τῆς Ἀσίας. Ἀπὸ τὴν ἴδια φυλὴ κατοικήθηκαν ἀργότερα καὶ οἱ ἄλλες Ἑλληνικὲς χώρες. Πρῶτῃ ἡ Κρήτη, προώδεψε στὸν πολιτισμὸ, δηλαδὴ στὰ γράμματα, στὶς τέχνες καὶ στὴν Πολιτικὴ Ὀργάνωση. Ἀπὸ τὴν Κρήτη, ὁ κρητικὸς πολιτισμὸς, μεταδόθηκε στὶς Μυκῆνες, ἀπ' ἐκεῖ σ' ὅλες τὶς Ἑλληνικὲς χώρες κι' ἔπειτα σ' ὅλο τὸν κόσμο,



ΜΙΝΩΪΚΗ ΕΠΟΧΗ

Ἡ Κρήτη, πρὶν νὰ δοξασιῇ ἡ ἐπίλοιπη Ἑλλάδα, ἦταν ἔνδοξη καὶ πολιτισμένη. Πολὺ μπροστὰ ἀπὸ τὸν Τρωϊκὸ πόλεμο ἡ Κρήτη ἦταν πυκνότατα κατοικημένη. Καὶ στὰ μεσόγεια καὶ στὰ παράλια της ὑπῆρχαν πόλεις καὶ συνοικισμοί. Καὶ σ' αὐτὰ ἀκόμη τὰ ἄγονα νησάκια ἦταν κατοικίες ἀνθρώπων. Γι' αὐτὸ κι' ὁ μέγας ποιητής, ὁ Ὅμηρος, ὀνομάζει τὴν Κρήτη ἑκατόμπολη. Οἱ πόλεις αὐτὲς δὲν εἶχαν φρούρια, πὺν σημαίνει πῶς, τὸ βασίλειο τῆς Κρήτης ἦταν τόσο ἰσχυρό, ὥστε δὲ φοβόταν τις ἐπιθέσεις τῶν ἐχθρῶν.

Ἰσχυρὸς βασιλιάς της ὑπῆρξε ὁ Μίνωας. Αὐτὸς ἔχοντας ἰσχυρὸ στόλο ἦταν κύριος τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Ἰονίου πελάγους καὶ εἶχε στήν ἐξουσία του καὶ τὴν Ἀθήνα ἀκόμη. Μάλιστα λένε, πῶς ὑποχρέωσε τοὺς Ἀθηναίους νὰ στέλνουν γιὰ φόρο κάθε χρόνο, ἑφτά νέους καὶ ἑφτά νέες, γιὰ νὰ τοὺς τροφῇ τὸ θηρίο πὺν ὑπῆρχε στὸν λαβύρινθο τῆς Κρήτης, ὁ Μινώταυρος.

Ἡ συνήθεια αὐτὴ ἐξακολουθοῦσε ὥσπου στάλθηκε καὶ ὁ περίφημος ἦρωας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας, ὁ Θησεύς, ὁ γυιὸς τοῦ Αἰγέα. Ὁ Θησεύς κατώρθωσε μὲ τὴ βοή-

θεια τῆς κόρης τοῦ Μίνωα Ἀριάδνης νὰ σκοτώσῃ τὸ Μινώταυρο καὶ ἔτσι νὰ σώσῃ τὴν Πατρίδα του τὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὸν αἱματηρὸ φόρο. Ὄταν γύρισε στὴν Ἀθήνα ὁ δυστυχισμένος ὁ πατέρας του, ὁ Αἰγέας, ἀνήσυχος γιὰ τὴ τύχη τοῦ γιουῦ του, καθόταν στὴν ἀκρογιαλιά τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου καὶ περιέμενε μὲ ἀγωνία νὰ ἰδῇ ἀπὸ μακριὰ τὸ πλοῖο τοῦ Θεσέα νὰ γυρίξῃ. Εἶχαν συμφωνήσῃ, ἂν ὁ Θεσέας γύριζε γερός νὰ σηκώσῃ στὸ πλοῖο του ἄσπρα πανιά, ἀντὶ τὰ μαῦρα ποῦ εἶχε ὅταν ἔφευγε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα γιὰ τὴν Κρήτη. Δυστυχῶς ὅμως ὁ Θεσέας, ἀπὸ μεγάλη χαρά, ξέχασε κι' ἀφῆκε κατὰ λάθος τὰ μαῦρα πανιά! Ὁ Αἰγέας ὅταν εἶδε ἀπὸ μακριὰ νὰ ἔρχεται τὸ πλοῖο τοῦ γιουῦ του μαυροντυμένο, ἀπελπίστηκε, δὲν ἤθελε πιά τὴ ζωὴ του καὶ ἔπεσε ἀπὸ τὸ βράχο στὴ θάλασσα καὶ πνίγηκε. Ἀπὸ τότε γιὰ τιμὴ του τὸ πέλαγος ἀνάμεσα Πειραιᾶ καὶ Κρήτη ὠνομάστηκε Αἰγαῖο Πέλαγος.

Κρητικὸς πολιτισμὸς.

Τέτοια λέγονταν γιὰ τὴ δύναμη καὶ τὴ δόξα τῆς Κρήτης. Πολλοὶ ὅμως δὲν τὰ πίστευαν. Ὄταν ὅμως τῶρα καὶ τριάντα χρόνια ἄρχισαν νὰ γίνωνται οἱ περιφημὲς ἀνασκαφὲς στὴν Κνωσὸ τὴν παλιὰ πόλη, κοντὰ στὸ Ἡράκλειο, τότε ὅλοι πίστεψαν πιά στὴ δύναμη καὶ στὸν πολιτισμὸ τῆς Κρήτης, τὴν παλιὰ ἐποχὴ.

Στὶς ἀνασκαφὲς τῆς Κνωσοῦ ἀνακαλύφθηκαν τὰ περιφημὰ ἀνάκτορα τοῦ Μίνωα, ἀπέραντα, μὲ μεγάλες ἀποθήκες γεμάτες ἀπὸ πιθάρια, μὲ ὥραϊες τοιχογραφίες, ποῦ παριστάνουν ταυρομαχίες, πομπὲς θρησκευτικῆς, φυτὰ καὶ ζῶα. Βρέθηκαν κομψότατα ἀγάλματα θεῶν,

ΚΡΗΤΙΚΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ



ΓΟΥΒΕΡΝΕΤΟ

(Τὰ Μοναστήρια στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς ἦταν τὰ ὄρμητήρια καὶ τὰ καταφύγια τῶν ἐπαναστατῶν).



ΤΟ ΑΚΡΩΤΗΡΙ ΧΑΝΙΩΝ

(Τὸ δοξασμένο κέντρο τῶν Χανιωτῶν στὶς ἐπαναστάσεις)

πέτρινοι θρόνοι, δικαστήρια, λουτρόα, θέατρο. Ἄπ' ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἔρχονται ξένοι καὶ θαυμάζουν τὰ ὁμορφι ἐρείπια τῆς Κνωσοῦ. Ὅλα τὰ ἀρχαῖα πράγματα, πού βρέθηκαν στὴν Κνωσό, μᾶς δείχνουν πόσο μεγάλος ἦταν τὸν καιρὸ τοῦ Μίνωα ὁ Κρητικὸς πολιτισμὸς.

Οἱ Νόμοι τοῦ Μίνωα.

Ἡ Κρήτη φημιζόταν πὼς εἶχε τοὺς καλύτερους νόμους. Οἱ Κρητικοὶ χάρασαν τοὺς νόμους ἐπάνω στοὺς τοίχους τῶν ναῶν καὶ τῶν δικαστηρίων, γιὰ νὰ τοὺς βλέπουν κάθε μέρα οἱ πολῖτες νὰ τοὺς διαβάζουν, νὰ τοὺς ἐνθυμοῦνται καὶ νὰ μὴ τοὺς παραβαίνουν. Τοὺς νόμους αὐτοὺς, ὅπως ἔλεγε ὁ ἴδιος, ὁ Μίνωας, τοὺς ἐπαιρνε κάθε ἐννιά χρόνια, ἀπὸ τὸν πατέρα του τὸ Δία καὶ τοὺς ἐφάρμοζε στὸ Κράτος του. Πολλοὶ λαοὶ ἐφάρμοσαν τὴ νομοθεσίαν τοῦ Μίνωα στοὺς τόπους τους. Ὁ Λυκοῦργος ὁ νομοθέτης τῆς Σπάρτης καὶ ὁ Σόλωνας ὁ νομοθέτης τῶν Ἀθηνῶν, πῆραν πολλοὺς νόμους τοῦ Μίνωα. Στὴν Κρήτη λένε πὼς γεννήθηκε ὁ μεγαλύτερος θεὸς τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας, ὁ Ζεὺς, πάνω στὸ ὄρος Ἴδη (Ψηλορείτης).

Ἡρώες.

Στὴν ἀρχαία ἐποχὴ, οἱ μεγαλύτεροὶ ἥρωες τῆς Κρήτης ἦταν ὁ Μίνωας, ὁ Ἴδομενέας, ὁ Ραδάμανθυς καὶ ὁ Δαίδαλος. Ὁ Ἴδομενέας ἦταν ἕγγονος τοῦ Μίνωα, ἔλαβε μέρος στὸν Τρωϊκὸ πόλεμο καὶ πολέμησε μαζὶ μὲ τὸ Κρητικὸ στρατό του. Ὁ Δαίδαλος ἦταν καὶ ἄριστος τεχνίτης, ἀρχιτέκτονας καὶ ἀγαματοποιός.

Τέλος τοῦ Μίνωα.

Μιά φορὰ σκέφτηκε ὁ Μίνωας νὰ ὑποτάξῃ κι' ἓνα μεγάλο νησί, πολὺ μεγαλύτερο ἀπὸ τὴν Κρήτη, κοντὰ στὴν Ἰταλία, τὴ Σικελία. Δυστυχῶς ὅμως στὴν ἐκστρατεία αὐτὴ πέθανε, χωρὶς νὰ κατορθώσῃ τίποτε. Οἱ Κρητικοὶ τότε πίστεψαν πὼς οἱ Θεοὶ τὸν ἔκαμαν δικαστὴ στὸν Ἄδη μαζὺ μὲ τὸν δίκαιο Ραδάμανθυ καὶ τὸν Αἴαντα. Τὸ ἰσχυρὸ Κράτος τῆς Κρήτης τὸ διαμοίρασαν κατόπιν οἱ γιοὶ του, ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα τους, ἀλλὰ δὲν μπόρεσαν νὰ τὸ διατηρήσουν πολὺ καιρὸ μεγάλο καὶ ἰσχυρὸ.

ΟΙ ΚΑΤΑΚΤΗΤΕΣ ΔΩΡΕΙΣ

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Μίνωα ἡ δύναμη τῆς Κρήτης λιγότευε σιγὰ - σιγὰ. Μιὰ φυλὴ τότε Ἑλληνικὴ, οἱ Δωριεῖς, ἀφοῦ κατάλαβαν τὴν Πελοπόννησο, ἕκατὸ χρόνια ὕστερα ἀπ' τὸν Τρωϊκὸ πόλεμο, πέρασαν στὴν Κρήτη καὶ τὴν κατὰκτησαν. Οἱ κάτοικοι τῆς Κρήτης πολέμησαν ἐναντίον τους μὲ μεγάλο πείσμα, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν νὰ διώξουν τοὺς Δωριεῖς. Στὸ τέλος ὅλη ἡ Κρήτη ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη ὑποτάχθηκε, τελευταία δὲ ἀπ' ὅλες τὶς πόλεις τῆς, ἔπειτα ἀπὸ μεγάλη ἀντίσταση, ὑποτάχθηκε καὶ ἡ Κνωσός.

Ἀφοῦ κατὰκτησαν τὴν Κρήτη οἱ Δωριεῖς, διαίρεσαν τοὺς κατοίκους, ὅπως καὶ στὴ Σπάρτη, σὲ τρεῖς τάξεις. **Τοὺς ἐλεύθερους, τοὺς περιοίκους καὶ τοὺς δούλους.**

Τὴν πρώτη τάξη, τοὺς ἐλεύθερους, ἀποτέλεσαν οἱ Δωριεῖς καὶ οἱ ἄρχοντες τῆς Κρήτης, πὺν ὑποτάχτηκαν μὲ τὴ θέλησή τους στοὺς κατακτητές. Οἱ ἐλεύθεροι ἤτάν ἀνδρειότατοι, εἶχαν δουλειά τους μόνο τὰ πολεμικά ἔργα καὶ διοικοῦσαν τὶς διάφορες πόλεις. Τὴ δεύτερη τάξη ἀπέτελεσαν οἱ *περιοῖκοι*. Σ' αὐτὴ τὴν τάξη ἦταν οἱ Κρητικοὶ πὺν ὑποτάχτηκαν στοὺς Δωριεῖς χωρὶς ἀντίσταση, ὕστερα ἀπὸ συνθήκη. Αὐτοὶ διατήρησαν τὰ κτήματά τους, τὰ καλλιεργοῦσαν καὶ ἔδιναν ἓνα μέρος ἀπὸ τὰ εἰσοδήματά τους, σὰν φόρο, στοὺς Δωριεῖς. Τὴν τρίτη τάξη τῶν *δούλων*, ἀπέτελεσαν ὅλοι οἱ κάτοικοι πὺν ἀντιστάθηκαν στοὺς ἐπιδρομεῖς καὶ ὅλοι πὺν πιάστηκαν στὸν πόλεμο αἰχμάλωτοι. Οἱ δούλοι ὑπηρετοῦσαν τοὺς κυρίους τους ἢ καλλιεργοῦσαν τὰ κτήματά τους ἢ δούλευαν χωρὶς πληρωμὴ στὰ δημόσια ἔργα, δρόμους, γιοφύρια κλπ. καὶ δὲν εἶχαν δικαίωμα νὰ ἔχουν δική τους περιουσία. Οἱ δυν αὐτὲς τάξεις τῶν περιοίκων καὶ τῶν δούλων, δούλευαν γιὰ νὰ ζοῦν τοὺς ἑαυτοὺς τους καὶ τοὺς κυρίους τους, πὺν δὲν εἶχαν καμμιά ἄλλη δουλειὰ ἀπὸ τὰ πολεμικά γυμνάσια καὶ τὴ διοίκηση.

Τὸ πολίτευμα.

Οἱ ἀνώτεροι ἄρχοντες τῶν πόλεων δὲν ὀνομάζονταν πλέον βασιληάδες, ἀλλὰ *κόσμοι*. Οἱ κόσμοι εἶχαν ὅλες τὶς ἐξουσίες στὰ χέρια τους, ἦταν στρατηγοὶ στὸν πόλεμο, ἱερεῖς δὲ καὶ δικαστὲς τοῦ λαοῦ στὴν εἰρήνη. Τὴν κάθε πόλη διοικοῦσε μιὰ ἐπιτροπὴ ἀπὸ δέκα ἀνθρώπους, πὺν ἐκλέγονταν κάθε χρόνο ἀπὸ τοὺς ἐλεύθερους πολῖτες. Ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ, ἢ Ἐκκλησία, πὺν τὴν ἀποτελοῦσαν οἱ ἐλεύθεροι πολῖτες, δεχόταν ἢ ἀπόρριπτε τὶς

ἀποφάσεις τῶν κόσμων. Ἡ ἐκκλησία ἔκανε ἀπάνω κάτω ὅτι κάνει σήμερα στὴν Ἀθήνα ἡ Βουλὴ καὶ ἡ Γερουσία, ποὺ δέχεται ἢ ἀπορρίπτει τὴς ἀποφάσεις τῆς Κυβέρνησης.

Ἡ ἀνατροφή τῶν παιδιῶν.

Τὰ παιδιά τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν, ἀνατρέφονταν ἴσαμε τὰ 17 χρόνια μέσα στὴν οἰκογένειά τους. Ἐπειτα τὰ ἔπαιρνε τὸ Κράτος καὶ τὰ ἀνάτρεφε αὐτὸ ὅπως ἤθελε, γιὰ νὰ κάμῃ καλοὺς στρατιῶτες. Δεκαπέντε ἴσαμε εἴκοσι παιδιά ἔκαναν μιὰ ομάδα, ποὺ λεγόταν *ἀγέλη*. Τὴν κάθε μιὰ ἀγέλη τὴ διοικοῦσε ἓνας νέος τῆς καλύτερης οἰκογένειας. Ἀρχηγὸς τῆς ἀγέλης ἦταν ὁ πατέρας τοῦ νέου αὐτοῦ. Ὁ ἀρχηγὸς τὰ γύμναζε στὸ τρέξιμο, στὸ κυνήγι, στὴ σκληραγωγία τοῦ σώματος, τὰ δίδασκε τὸν πυρρίχιο χορὸ, σὰν τὸν σημερινὸ Πεντοζάλη, καὶ ἄλλα γυμνάσια ποὺ συντελοῦσαν νὰ κάνουν ὠραῖο σῶμα καὶ γερό. Ἐκάναν ὅλοι μαζί μεγάλες ἐκδρομές, κνηγοῦσαν ἄγριες αἴγες, σκληραγοῦσαν τὸ σῶμα καὶ τὴ ψυχὴ τους γιὰ νὰ υπερασπίσουν μιὰ μέρα τὴν Πατρίδα τους. Ἄλλοτε πάλι οἱ νέοι ἔκαναν μεταξύ τους πλασιῆς μάχες γιὰ νὰ συνηθίσουν καὶ νὰ μαθαίνουν. Ἐπίσης διδάσκονταν λίγα γράμματα, τοὺς Νόμους τῆς Πατρίδας τους τραγουδιστὰ καὶ ἔξασκόνταν πολὺ στὸ χειρισμὸ τοῦ τόξου. Ὅταν γίνονταν εἴκοσι ἑπτὰ χρονῶν, ἀπολύονταν καὶ ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ παντρευτοῦν. Τὰ κορίτσα ἀνατρέφονταν κοντὰ στὴ μαμά τους ποὺ φρόντιζε νὰ τὰ κάμῃ καλὲς νοικοκυρές.

Συσσίτια ἢ ἀνδρεῖα.

Ἄντρες καὶ παιδιά στὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ τρώγουν σὲ κοινὰ τραπέζια, ποὺ ἄλλεγαν *ἀνδρεῖα*

ἡ συσσίτια. Μεγάλοι καὶ μικροί, μοιράζονταν σὲ ομάδες ἀπὸ 15 περίπου ἄτομα ἢ ομάδα. Τὰ παιδιὰ δὲν εἶχαν δι-
κὲς τοὺς ομάδες, ἀλλὰ κάθονταν σὲ χαμηλότερα καθί-
σματα κοντὰ στοὺς ἄνδρες. Στὰ παιδιὰ ἀπαγορευόταν
οἱ ὁμιλίες, ἄκουαν ὅμως μὲ μεγάλη προσοχὴ τὰ λόγια
τῶν μεγάλων. Τὰ φαγητὰ ἦταν πολὺ λιτὰ καὶ ἀπλά. Ὁ
διευθυντὴς τῶν συσσιτίων ἔπαιρνε 4 μερίδες φαγητό, οἱ
ἄντρες μιὰ καὶ τὰ παιδιὰ μισή. Τὸ πρὸ συνηθισμένο φα-
γητὸ ἦταν κρέας ψητὸ ἢ βραστό. Τὴν ὥρα τοῦ φαγητοῦ
ἔδιναν κι' ἓνα ποτήρι κρασί ἀνακατεμένο μὲ νερό. Ὅταν
τελείωνε τὸ φαγητὸ οἱ μεγάλοι ἔπιναν ἓνα ποτήρι ἀκόμη
κρασί χωρὶς νερό. Τοὺς μεθυσμένους τοὺς θεωροῦσαν
πρόστυχους ἀνθρώπους. Ὅσοι διακρίνονταν στοὺς πο-
λέμους ἔπαιρναν μεγαλύτερη μερίδα καὶ ὅλοι τοὺς φέ-
ρονταν μὲ μεγάλο σεβασμό. Τὰ παιδιὰ βλέποντας αὐτὰ,
ὠρκίζονταν πῶς θὰ φροντίσουν νὰ γίνουν ἄνδρεῖοι γιὰ
ν' ἀπολαύσουν τέτιες τιμές. Τὸ παρακάτω τραγούδι τοὺς
μᾶς δείχνει πόση σημασία ἔδιναν τότε στὴν ἀνατροφή
τῶν παιδιῶν στὰ πολεμικὰ ἔργα.

*Μεγάλο πλοῦτος τὸ σπαθὶ ἔχω καὶ τὸ κοντάρι
καὶ τοῦ κορμοῦ τὸ σκέπασμα τὸ ὄμορφο σκουτιάρι.
Μ' αὐτὰ π' ὀργώνουνε τὴ γῆ οἱ δοῦλοι καὶ θερίζουν
καὶ τὸ γλυκὸ κρασί πατοῦν κι' ἀφέντη μὲ γνωρίζουν.
Ὅσοι δὲν ἔχουνε σπαθὶ κι' ἓνα γερὸ κοντάρι
καὶ τοῦ κορμοῦ τοὺς φύλακα ἓνα καλὸ σκουτιάρι,
Πέφτουνε καὶ μὲ προσκυνοῦν κι' ἀφέντη μὲ φωνάζουν
καὶ μέγα βασιλέα τοὺς γονατιστοὶ μὲ κράζουν.*

Τοὺς ξένους τοὺς περιποιοῦνταν σὲ ξεχωριστὴ τραπε-
ζαρία καὶ σὲ ξεχωριστὸ τραπέζι. Τὸ γεῦμα ἢ τὸ δεῖπνο
ἄρχιζε πάντα μὲ προσευχή, ποὺ τὴν τραγουδοῦσαν ὅλοι
μαζί. Ὅστερα ἀπὸ τὸ φαγητὸ κάθονταν στὴ τραπεζαρία

κάμποση ώρα και ἔψαλαν πολεμικὰ τραγούδια ἢ ἔλεγαν οἱ πιὸ γέροι πολεμικὲς ἱστορίες. Κάποτε συζητοῦσαν και γιὰ σοβαρὲς ὑποθέσεις τῆς πόλης. Τὰ ἔξοδα τῶν συσσιτίων τὰ πλήρωνε ἡ Κυβέρνηση. Καμμιά φορὰ ὁμως ὅταν δὲν εἶχε τὰ πλήρωναν οἱ ἴδιοι, δίνοντας τὸ ἓνα δέκατο ἀπὸ τὰ εἰσοδήματά τους.

Τὰ γράμματα και οἱ τέχνες.

Και στὴν ἐποχὴ αὐτὴ τῶν πολέμων πολλοὶ ἀσχολοῦνταν μὲ τὰ γράμματα και τὶς ὠραῖες τέχνες, τὴ μουσικὴ, τὴν ποίηση και τὴ γλυπτικὴ. Περίφημοι γιὰ τὴ σοφία τους ἀναδείχτηκαν ὁ Ἐπιμενίδης και ὁ Θαλήτας και μάλιστα ὁ δεύτερος ἦταν μαζί ποιητὴς και μουσικὸς ὑπέροχος. Ἄριστοι ἀγαματοποιοὶ μὲ φήμη μεγάλη, ἦταν ὁ Δίπποινος και ὁ Σκύλλις.

Οἱ πόλεις τῆς Κρήτης ἐξασθενοῦν και παρακμάζουν.

Οἱ Κρητικοί, δυστυχῶς, εἶχαν ἓνα μεγάλο ἐλάττωμα τὴ διχόνοια. Οἱ διάφορες πόλεις πολεμοῦσαν συχνὰ ἀναμεταξύ τους γιὰ παραμικρὲς και ἀσήμαντες αἰτίες. Ἔτσι μὲ τοὺς ἐμφύλιους αὐτοὺς πολέμους οἱ ἐλεύθεροι πολῖτες ἦταν πάντα ἀπασχολημένοι μὲ πολεμικὲς προετοιμασίες. Γι' αὐτὸ ἄρχισαν νὰ παραμελοῦνται οἱ ὠραῖες τέχνες και τὰ γράμματα. Ἡ Κνωσὸς ἦταν πιὸ ἰσχυρὴ ἀπ' ὅλες, ἀλλὰ δὲν μποροῦσε νὰ ἐπιβληθῆ και νὰ ὑποτάξῃ τὶς ἄλλες γιὰ νὰ ἰδρῦσῃ ἓνα κράτος ἰσχυρό, ὅπως ἔγινε τὴν ἐποχὴ τοῦ Μίνωα. Στὰ σχέδιά της αὐτὰ ἀντιδρῶσε πολὺ μιὰ ἄλλη δυνατὴ πόλη στὸν κάμπο τῆς Μεσσαρῆς, ἡ Γόρτυνα. Κάποτε οἱ δυὸ αὐτὲς πόλεις γίνονταν σύμμαχοι και τότε

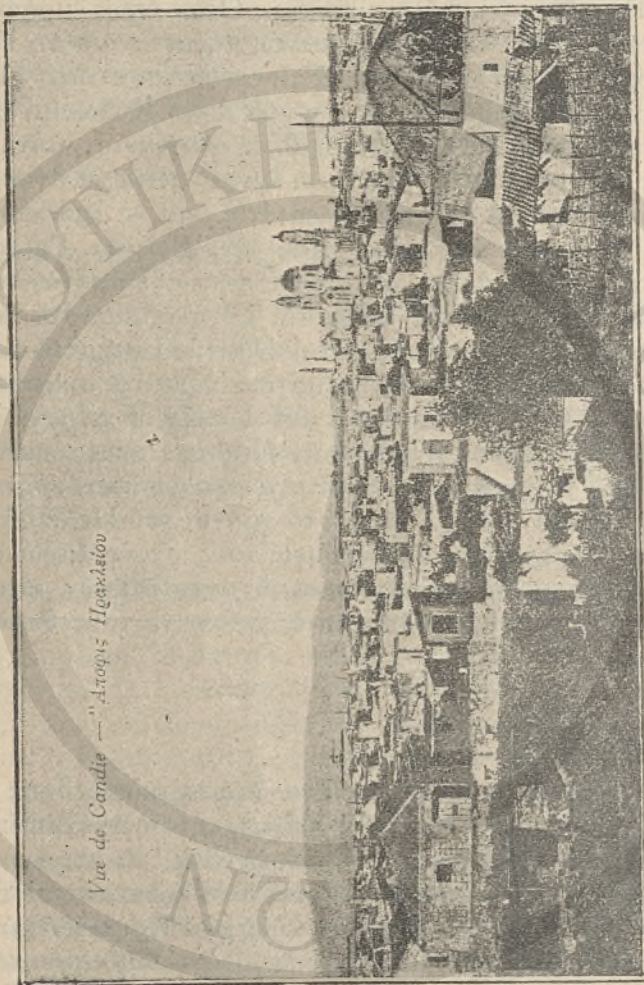
ὑπότασαν ὅλες τίς ἄλλες πόλεις. Ὄταν ὁμως μάλων ἀναμεταξύ τους, τότε ἄλλες πόλεις πήγαιναν με τὴ Γόρτυνα καὶ ἄλλες με τὴν Κνωσό. Στὴν περίστασι αὐτὴ ὅποια ἔπαιρνε με τὸ μέρος τῆς τὴν ἰσχυρὰ πόλιν Κυδωνία, ποὺ ἦταν στὴ θέσι ποὺ εἶναι σήμερα τὰ Χανιά, αὐτὴ νικοῦσε. Οἱ συχνοὶ αὐτοὶ πόλεμοι ἔγιναν αἰτία νὰ ἀναδειχτοῦν οἱ Κρητικοὶ ἄριστοι πολεμιστῆς, καὶ νὰ ξαπλωθῇ ἡ φήμη τους πολὺ γρήγορα σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Γι' αὐτὸ πολλὰς φορὰς οἱ ἄλλες ἑλληνικὲς πόλεις ἔπαιρναν τοὺς Κρητικοὺς στρατιῶτες με μισθό. Τύχαινε μάλιστα, πολλὰς φορὰς, οἱ μισθοφόροι αὐτοὶ Κρητικοὶ στρατιῶτες νὰ πολεμοῦν σὲ δυὸ ἀντίπαλα στρατόπεδα καὶ νὰ σκοτώνῃ ὁ ἓνας τὸν ἄλλο. Οἱ τακτικοὶ αὐτοὶ πόλεμοι φέρανε δυὸ μεγάλα κακὰ στοὺς Κρητικούς, Πρῶτα-πρῶτα μείνανε πίσω ἀπὸ τὸν πολιτισμό. ποὺ εἶχε προχωρήσει πολὺ στὴ λοιπὴ Ἑλλάδα καὶ μάλιστα στὰ χρόνια τοῦ Περικλῆ καὶ ἔπειτα, ἔξαντλήσανε τίς δυνάμεις τους στοὺς ἐμφύλιους πολέμους καὶ δὲν μπορούσαν ν' ἀντισταθοῦν κατόπι στοὺς ἑξωτερικοὺς ἐχθροὺς ποὺ ἤθελαν νὰ τοὺς ὑποδουλώσουν.

Συγκρητισμός.

Ὄταν παρουσιαζόταν κανέναν ἐξωτερικὸς ἐχθρὸς καὶ κινδύνευε νὰ ὑποδουλωθῇ ἡ Κρήτη, τότε ἡ ἀνάγκη ἔκανε τοὺς Κρητικούς νὰ τὰ λησμονοῦν ὅλα, νὰ συμφωνοῦν ἀναμεταξύ τους καὶ νὰ ἐνώνωνται ὅλοι ἐναντίον τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐχθροῦ. Ἡ συμφωνία αὐτὴ τῶν Κρητικῶν προστὰ στὸν ἐξωτερικὸ κίνδυνο λεγόταν **Συγκρητισμός**. Δυστυχῶς ὁμως ἡ συμμαχία αὐτὴ διαλυόταν μόλις ἔφευγε ὁ ἐξωτερικὸς ἐχθρὸς καὶ ξανάρχιζαν πάλι οἱ ἐμφύλιοι

ΚΡΗΤΙΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ

Vue de Candie — Αποψη Ηρακλείου



ΗΡΑΚΛΕΙΟ
(Ὁ ἀρχαῖος Χάντακας ἢ Μεγάλο Κάστρο)

πόλεμοι πού ἔφεραν τὴν καταστροφή καὶ τὴν ἐρήμωση
 στὶς Κρητικὲς πόλεις καὶ ἐτοίμαζαν τὴν ὑποδούλωση
 τῆς Κρήτης στοὺς ξένους.

ΟΙ ΡΩΜΑΙΟΙ ΚΑΤΑΚΤΟΥΝ ΤΗΝ ΚΡΗΤΗ (59 μ. Χ.)

Ὅταν οἱ Ρωμαῖοι κατάκτησαν τὴν Ἑλλάδα τὸ 146 π. Χ., μόνο ἡ Κρήτη ἀπόμεινε ἐλεύθερη. Οἱ Ρωμαῖοι ἐπιθυμοῦσαν πολὺ νὰ κατακτῆσουν τὴν Κρήτη, πρῶτο γιὰτὶ καὶ ἡ θέση της ἦταν κατάλληλη, γιὰ νὰ προφυλάσσουν τὸ στόλο τους στὸ ἀσφαλισμένο καὶ εὐρύχωρο λιμάνι τῆς Σούδας καὶ δεύτερο, γιὰτὶ οἱ ξακουσμένοι Κρητικοὶ τοξότες, θὰ γίνονταν στρατιῶτες τῆς Ρώμης. Στέλνουν λοιπὸν οἱ Ρωμαῖοι τὸν Μάρκο Ἀντώνιο νὰ καταλάβῃ τὸ νησί τὸ 74 π. Χ. Ὁ στρατηγὸς αὐτὸς νόμισε εὐκόλη τὴν κατάκτηση τῆς Κρήτης, καὶ ἀντὶ νὰ γεμίσῃ τὰ πλοῖα του ὄπλα νὰ πολεμήσῃ τοὺς Κρητικούς, τὰ γέμισε ἀλυσίδες γιὰ νὰ ἀλυσοδέσῃ τοὺς κατοίκους πού θὰ ἀντιστέκονταν. Νικήθηκε ὁμως κατὰ κράτος σὲ μιὰ ναυμαχία πού γίνηκε ἀνάμεσα στὸ Ἡράκλειο καὶ στὸ νησάκι Δία. Ἀντὶ δὲ νὰ ἀλυσοδέσῃ τοὺς Κρητικούς, ἔγινε τὸ ἀντίθετο, οἱ Κρητικοὶ ἀλυσόδεσαν τοὺς Ρωμαίους πολεμιστές. Οἱ Ρωμαῖοι ὅταν ἔμαθαν τὸ πάθημα τοῦ στρατοῦ τους, θύμωσαν πολὺ καὶ ἔστειλαν τὸ στρατηγὸ Μέτελλο μὲ πολλὰ πλοῖα καὶ πολὺ στρατὸ νὰ ὑποτάξῃ τὴν Κρήτη Ὁ Ρωμαϊκὸς στρατὸς ἀποβιβάστηκε στὴ Κυδωνία καὶ τὴν πολιορκήσε. Οἱ Κρητικοὶ μὲ ἀρχηγούς τὸν Λασθένη καὶ

τὸν Πανάρη πολέμησαν σὰν λιοντάρια ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ, μὰ νικήθηκαν καὶ κυριεύτηκε ἡ Κυδωνία. Ὁ Ρωμαϊκὸς στρατὸς προχώρησε τότε πρὸς ἀνατολὰς καὶ κυριεψεν τὶς πόλεις τῆς Κρήτης τὴ μιὰ μὲ τὴν ἄλλη καὶ τελευταία τὴν Κνωσό. Τρεῖς ὀλόκληρα χρόνια βάσταξε ὁ πόλεμος· στὸ τέλος ὁμοῦ νικήθηκαν οἱ Κρητικοὶ καὶ ὑποτάχθηκαν τὸ 59 μ. Χ. Ὅλες οἱ πόλεις πολέμησαν μὲ πρωτάκουστη ἀνδρεία, μὰ πὺ πολὺ ἀγωνίστηκε ἡ Ἐλευθερνα στὸ Μυλοπόταμο. Οἱ Ρωμαῖοι μεταχειρίζονταν τοὺς κατοίκους μὲ μεγάλη σκληρότητα. Πολλοὶ μάλιστα προτιμοῦσαν ν' αὐτοκτονήσουν παρὰ νὰ πέσουν στὰ χεῖρα τῶν σκληρῶν κατακτητῶν. Οἱ ἀρχηγοὶ Πανάρης καὶ Λασθένης πιάστηκαν αἰχμάλωτοι καὶ στάλθηκαν στὴ Ρώμη. Ἔτσι ὑποδουλώθηκε καὶ ἡ Κρήτη στοὺς Ρωμαίους, ὅπως καὶ οἱ ἄλλες ἑλληνικὲς χῶρες. Πρωτεύουσα τῆς Κρήτης ἦταν καὶ σ' αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ἡ Γόρτυνα ὅπου καθόταν ὁ τύραννος τῆς Ρώμης ποὺ λεγόταν Κρητάρχης. Ὁ Κρητάρχης διοικοῦσε τυραννικὰ τὴν Κρήτη.

Χριστιανισμός.

Τὸν καιρὸ ποὺ ἦταν ἡ Κρήτη ὑποδουλωμένη στοὺς Ρωμαίους, διαδόθηκε σ' αὐτὴ ὁ Χριστιανισμός. Πρῶτος ποὺ δίδαξε καὶ διάδωσε τὴ Χριστιανικὴ θρησκεία στὴν Κρήτη, ἦταν ὁ Ἀπόστολος Τίτος, ποὺ χειροτονήθηκε ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο, ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος τῆς Κρήτης, μὲ ἔδρα τὴ Γόρτυνα. Κοντὰ στὴ Γόρτυνα, στὸ χωριὸ Ἁγιοὶ Δέκα, μαρτύρησαν στὸ 250 μ. Χ. οἱ δέκα μάρτυρες Κρητῆτες. Καὶ πολλοὶ ἄλλοι Κρητικοὶ χριστιανοὶ καταδιώχθηκαν ἴσαμε τὴν ἐποχὴ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου τοῦ αὐτοκράτορα τῶν Ρωμαίων, ποὺ ἀναγνωρίσθηκε

**ΜΙΧ. ΚΟΡΑΚΑΣ**

Ἄρχηγός τῶν Ἀνατολικῶν Ἐπαρχιῶν τῆς Κρήτης στίς ἐπαναστάσεις.

ὡς ἐπίσημη θρησκεία ἢ Χριστιανική. Τότε πολλὲς ἐκκλησίες κτίστηκαν στὴν Κρήτη μὲ μητρόπολη τὸν μεγαλοπρεπῆ ναὸ τοῦ Ἁγίου Τίτου στὴ Γόρτυνα, ὅπου καὶ κατατέθηκε τὸ λείψανο τοῦ Ἀ' ἐπισκόπου τῆς Κρήτης.

Η ΚΡΗΤΗ ΣΤΟ ΖΥΓΟ ΤΩΝ ΣΑΡΑΚΗΝΩΝ

Τὸ Ρωμαϊκὸ Κράτος, ὅπως ξέρομε, διαιρέθηκε σὲ δυὸ κράτη, στὸ Δυτικὸ καὶ στὸ Ἀνατολικὸ ἢ Βυζαντινὸ κράτος, μὲ πρωτεύουσα τὴν Κωνσταντινούπολη (Βυζάντιο). Τὸ Βυζαντινὸ Κράτος θέλησαν νὰ καταλάβουν, ἕνας πολεμικὸς λαός, οἱ Ἄραβες. Δὲν τὸ κατώρθωσαν ὅμως γιατί οἱ Ἕλληνες εἶχαν ἀνακαλύψει τὸ ἕγρὸ πῦρ καὶ ἔκαψαν τὰ πλοῖα τους. Μιὰ φυλὴ τῶν Ἀράβων, ποὺ λεγόταν **Σαρακινοὶ** μὲ ἀρχηγὸ τὸν Ἀπόχαψη, μὲ 40 πλοῖα καὶ μὲ ἀρκετὸ στρατό, ἦλθαν καὶ βγήκαν σ' ἕνα μικρὸ λιμάνι τῆς Κρήτης κοντὰ στὴ Βιάννο. Ὁ Ἀπόχαψης, ἔκαψε τὰ πλοῖα, γιὰ νὰ ἀφαιρέση κάθε ἐλπίδα ἀναχωρήσεως τῶν στρατιωτῶν του ἀπὸ τὴν Κρήτη καὶ νὰ τοὺς ἐξαναγκάση νὰ νικήσουν καὶ νὰ μείνουν ὀριστικὰ στὴν Κρήτη ποὺ «ἔβρωχε μέλι καὶ γάλα», ὅπως τοὺς ἔλεγε. Οἱ Σαρακινοὶ μὲ ἐπιθέσεις κατάλαβαν τὰ φρούρια τῆς νήσου καὶ ἔπειτα ὅλη τὴν Κρήτη καὶ ἔκτισαν νέα πρωτεύουσα. Ἡ πρωτεύουσα τῆς Κρήτης στὴν παλιὰ ἐποχὴ ἦταν ἡ Κνωσὸς καὶ στὴ Ρωμαϊκῇ ἢ Γόρτυνα. Τώρα στὴν ἐποχὴ τῶν Σαρακηνῶν ἔγινε ὁ Χάντακας, τὸ σημερινὸ Ἡράκλειο, ποὺ τὸ ἔκτισαν οἱ Ἄραβες καὶ τὸ ἔλεγαν Χάντακα, γιατί γιὰ ἀσφάλεια, τοῦ ἀνοιξαν γύρω ἀπὸ τὰ πλί-

θινα τείχη ἓνα χαντάκι. Πολλές καταστροφές ἔφεραν στήν Κρήτη οἱ νέοι κατακτητές. Ἄλλους κατοίκους σκότωσαν, ἄλλους ἔκαμαν Τούρκους καί ἄλλους δούλους. Ἡ Ἀραβική κατοχή βάσταξε 135 χρόνια. Στό διάστημα αὐτό, οἱ Σαρακηνοί ἦταν φοβεροί πειρατές καί τρομοκρατοῦσαν ὅλα τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου Πελάγους καί τὰ Ἑλληνικά παράλια. Στήν πειρατική αὐτή φωνηὰ μαζεύονταν ὅλοι οἱ θησαυροί τῶν πειρατῶν, γιά τοὺς ὁποίους καί σήμερα σέ πολλὰ χωριά γίνεται λόγος. Οἱ ὠραιότερες Κρητικοπούλες ἔγιναν γυναῖκες τῶν Ἀράβων. Ἡ Γόρτυνα πού ἦταν ἄλλοτε πρωτεύουσα, ἀντιστάθηκε μέ ἀρχηγό τὸ Μητροπολίτη Κύριλλον, ἀλλά καί αὐτὴ ὑποτάχθηκε στὸ τέλος, γιὰτι δὲ μπόρεσε νὰ βαστάξῃ τὴ πολιορκία. Ὁ Κύριλλος πιάστηκε ζωντανὸς καί ἔπαθε μαρτυρικὸ θάνατο, ὁ δὲ Μητροπολιτικὸς ναὸς τοῦ Ἁγίου Τίτου γκρεμίστηκε, ὅλη δὲ ἡ Γόρτυνα καταστράφηκε. Στὸ Χάντακα, στὸ σημερινὸ Ἡράκλειο, γινόταν κάθε χρόνο τὸ φοβερὸ ἀνθρωποπάζαρο, ὅπου πουλιόνταν οἱ νέοι καί οἱ νέες τῆς Κρήτης σὰν δούλοι.

Ἀνάκτηση τῆς Κρήτης ἀπὸ τὸ Βυζάντιο (961 μ. Χ.)

Πολλές φορές οἱ Βυζαντινοὶ προσπάθησαν νὰ ξαναπάρουν τὴν Κρήτη. μὰ δὲν τὸ κατώρθωσαν. Πέντε μεγάλες ἐκστρατείες ἀναφέρονται καί περιγράφονται, μὰ ὅλες ἀπότυχαν. Τέλος τὸ 960 μ. Χ. στάλθηκε ἐναντίον τῶν Ἀράβων ὁ πολυξακουσμένος Βυζαντινὸς στρατηγὸς πού ἔγινε κατόπιν αὐτοκράτορας, ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς. Ὁ Φωκᾶς μέ στόλο ἀπὸ 3000 πλοῖα πού εἶχε καθένα 250 ἄνδρες βγαίνει κοντὰ στὸν Χάντακα, χτυπᾷ ἀμέσως τοὺς Ἀραβες καί τοὺς ἀναγκάζει νὰ τραποῦν σὲ αἰακτὴ φυγὴ

καὶ νὰ κλειστοῦν στὸν Χάντακα. Ὁ γενναῖος στρατηγὸς πολιορκεῖ τὸν Χάντακα, μὰ οἱ Σαρακηνοὶ ἀντιστέκονταν γενναῖα. Τέλος ὕστερα ἀπὸ ἕνα χρόνον, τὸ 961 μ. Χ., κατάρθωσαν τὰ Βυζαντινὰ στρατεύματα νὰ γκρεμίσουν ἕνα μέρος τῶν τειχῶν καὶ ἔτσι μπήκαν μέσα στὴν πόλιν. Οἱ Ἄραβες ἄδικα ἀντιστέκονται, ὁ Νικηφόρος εἶναι ὁ νικητὴς καὶ αἰχμαλωτίζει πολλοὺς ἐχθροὺς, μ' αὐτοὺς δὲ καὶ τὸν Ἐμίρη τῆς πόλης. Ἀμέσως ἀφήνει φρουρὰ στὸν Χάντακα, προχωρεῖ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Κρήτης, καταδιώκει τὰ ἀπομεινάρια τοῦ Ἀραβικοῦ στρατοῦ, μεταβάλλει τὰ ἱζαμιά σὲ ἐκκλησίες, ξαναφέρει πολλοὺς στὸν Χριστιανισμό, ποὺ εἶχαν ἀλλαξοπιστήσῃ μὲ τὴ βία, καὶ γίνεται κύριος σιγὰ-σιγὰ ὅλης τῆς Κρήτης. Γυρίζει κατόπιν στὴν Κωνσταντινούπολιν νικητὴς καὶ τροπαιοῦχος, φέροντας πολλοὺς αἰχμαλώτους, μαζί δὲ μ' αὐτοὺς τὸν Ἄραβα Ἐμίρη καὶ ἀμύθητους θησαυροὺς. Ἡ Κρήτη γίνηκε πάλι Ἑλληνική. Ὅλοι ὅσοι μὲ τὴ βία εἶχαν γίνει Τοῦρκοι, πῆραν τώρα θάρρος καὶ γύρισαν στὸν Χριστιανισμό. Τὸ Βυζαντινὸ Κράτος ἅμα πῆρε τὴν Κρήτη ἔστειλε ἀπὸ τὸ Βυζάντιο τοὺς 12 Ἀρχοντόπουλους μὲ τίς οἰκογένειές τους γιὰ νὰ φυλάξουν τὴν Κρήτη. Ἀπὸ τίς πρῶτες αὐτὲς Βυζαντινὲς οἰκογένειες βαστοῦσαν τὰ ἀρχοντικά σπίτια τῆς Κρήτης, ποὺ ὅπως θὰ δοῦμε, ὑποκινούσαν τίς διάφορες ἐπαναστάσεις κατόπιν, ὅταν πῆραν τὴν Κρήτη οἱ Ἐνετοί. Τὰ ἀρχοντικά αὐτὰ σπίτια ἦταν οἱ Φωκάδες, (Καλλέργες), οἱ Ἀργυρόπουλοι ἢ Ἀγιοστεφανῖτες, οἱ Σκορδίλληδες, οἱ Μελισσηνοί, οἱ Βαρούχηδες, οἱ Μουσοῦρηδες, οἱ Βλαστοί, οἱ Χορτάτζηδες, οἱ Γαβαλάδες, οἱ Λίτινοι, οἱ Καφάτοι, οἱ Ἀρκολέων καὶ ἄλλοι. Ἐπίσης ἔστειλε πολλὰς Ἑλληνικὰς καὶ Ἀρμενικὰς οἰκογένειες καὶ κάθησαν στὴν Κρήτη καὶ ἔδωκαν νέα ζωὴ



ΤΑ ΘΑΛΑΣΣΙΝΑ ΤΕΙΧΗ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

(Στὸ βάθος φαίνεται ὁ μέγας Κούλες ποῦ ἦταν, στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς, οἱ φυλακὲς τῶν Χριστιανῶν. Ἐκεῖ φυλακίστηκε καὶ ὁ Δασκαλογιάννης).

καὶ δύναμη στοὺς κατοίκους, Στὴν ἐποχὴ αὐτὴ κτίστη-
καν καὶ πολλὰ ἑξοχικὰ μοναστήρια τῆς Κρήτης γιὰ νὰ
δυναμώσῃ ὁ Χριστιανισμὸς. Τότε κτίστηκε καὶ ὁ περι-
φημος ναὸς τοῦ Ἁγίου Τίτου στὸν Χάντακα, πού σώζε-
ται καὶ σήμερα. Ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς πρὶν γυρίσει στὴν
Κωνσταντινούπολη, ἔκτισε καὶ τὸ φρούριο Τέμενος κοντὰ
στὸ χωριὸ τοῦ Ἡρακλείου, Κανλι-Καστέλλι, πού σώ-
ζεται ἴσαμε σήμερα μὲ τὸ ὄνομα Ρόκα.

Η ΚΡΗΤΗ ΣΤΟ ΖΥΓΟ ΤΩΝ ΕΝΕΤΩΝ (1210)

Ὅταν οἱ Ἐνετοὶ μὲ ἄλλους Φράγγους, τοὺς σταυρο-
φόρους, κατάλαβαν τὴν Κωνσταντινούπολη, τότε καὶ ἡ
Κρήτη ὑποτάχθηκε στὺς Ἐνετούς. Ὁ Χάνδακας διατη-
ρήθηκε πρωτεύουσα καὶ ἔδρα τοῦ Δούκα τῆς Ἐνετίας
πού διοριζόταν κάθε δυὸ χρόνια ἀπὸ τὴν Ἐνετία. Μαζὶ
μὲ τὸν Δούκα ἡ Ἐνετία ἔστειλε καὶ δικούς της ἀνώτε-
ρους ὑπαλλήλους. Ἐπίσημη γλῶσσα τῆς Ἐνεικῆς Κυ-
βέρνησης στὴν Κρήτη ἦταν ἡ Λατινικὴ. Ἡ Κρήτη μοι-
ράστηκε στοὺς Ἐνετούς καὶ καθένας πῆρε ἓνα ἢ περισ-
σότερα χωριά, πού τὰ καλλιεργοῦσαν οἱ ὑποτακτικοὶ τους,
δίνοντας τὸ ἓνα τρίτο ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα. Πολλοὶ ὅμως
κάτοικοι ἦταν ἐλεύθεροὶ καὶ πρὸ πάντων οἱ μοναχοὶ καὶ
οἱ παπάδες. Οἱ πόλεις καὶ πρὸ πάντων ἡ πρωτεύουσα ὁ
Χάνδακας, καλλωπίστηκαν μὲ ὠραῖες οἰκοδομές, μὲ μο-
ναστήρια καὶ ἐκκλησίες. Ἐπίσης ἔγιναν δημόσια ἔργα,

φρούρια, λιμάνια, ὑδραγωγεία, δεξαμενές. Στὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἔγινε καὶ τὸ παλὴν ὑδραγωγεῖο τοῦ Ἡρακλείου.

Πνευματικὴ κίνησις.

Ἡ πνευματικὴ κίνησις ὑπῆρξε πολὺ μεγάλη στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Ἑνετικῆς τυραννίας. Πολλοὶ Κρητικοὶ σπούδασαν στὴν Ἰταλία. Λυὸ Κρητικοὶ ἔγιναν Πατριάρχες, ὁ ἓνας τῆς Ἀλεξάνδρειας, ὁ Μελέτιος Πηγᾶς καὶ ὁ ἄλλος τῆς Κωνσταντινούπολης, ὁ Κύριλλος ὁ Λούκαρης. Τότε ἔγινε καὶ τὸ ὄραϊο ποίημα ὁ *Ἐρωτόκριτος*, τὸ πολυαγαπημένο τραγούδι τῶν Κρητικῶν. Οἱ Ἑνετοὶ ποὺ ἐγκαταστάθηκαν στὴν Κρήτη καιεπίεζαν καὶ ἐβασάνιζαν τοὺς κατοίκους. Γι' αὐτὸ ἀρχισαν συχνές καὶ φοβερὲς ἐπαναστάσεις τῶν Κρητικῶν ἐναντίον τῶν τυράννων. Ἡ Ἑνετικὴ τυραννία βάσταξε 450 χρόνια. Στὸ διάστημα αὐτὸ ἔγιναν 27 ἐπαναστάσεις. Μιὰ μόνον ἐπανάσταση τοῦ Ἀλέξιου Καλλέργη βάσταξε 18 χρόνια. Οἱ ἀγῶνες τῆς Κρήτης βάσταξαν 150 χρόνια, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ 1212—1363.

Ἐπανάστασις τῶν Ἀγιοστεφανιτῶν.

Πρῶτὴ ἐπανάστασις ἀναφέρεται τῶν Ἀγιοστεφανιτῶν τὸ 1212. Οἱ ἐπαναστάτες κυρίευσαν τὸ ἀνατολικὸ μῆμα τῆς Κρήτης, τὰ φρούρια Μεραμβέλο καὶ Σητεία, ὁ δὲ Δούκας τῶν Ἑνετῶν, ἐπειδὴ δὲν εἶχε ἀρκεῖες δυνάμεις, ζήτησε τὴ βοήθεια τοῦ Δούκα τῆς νήσου Νάξου. Οἱ ἐπαναστάτες στὴν ἀρχὴ νικήθηκαν, κατόπιν ὅμως ἤρθε διχόνοια ἀνάμεσα στοὺς Ἑνετοὺς καὶ τότε οἱ ἐπαναστάτες νίκησαν καὶ ἀνάγκασαν τὸν Ἑνετὸ Δούκα τῆς Κρήτης,

νά καταφύγη με γυναικεῖα φορέματα στὸ ἰσχυρὸ φρούριο Τέμενος, κοντὰ στὸν Χάντακα καὶ ἀπ' ἐκεῖ ν' ἀγωνίζεται. Ἡ ἐπανάσταση γρήγορα ξαπλώθηκε σ' ὅλη τὴν Κρήτη. Ἐπειτα ὁμως ἦρθε μεγάλη βοήθεια στοὺς Ἐνετούς καὶ ἔτσι ἡ ἐπανάσταση ἔσβυσε.

Ἐπανάσταση Σκορδιῶν καὶ Μελισσιῶν τὸ 1217

Μόλις εἶχε πάψει ἡ προηγούμενη ἐπανάσταση, ἔξεοργήθη καὶ ἄλλη, με ἀρχηγούς τοὺς Σκορδίλους καὶ Μελισσηνοὺς. Οἱ Ἐνετοὶ νικηθήκαν καὶ ἡ Ἐνετία ἀναγκάστηκε νὰ κάμῃ συνθήκη με τοὺς ἐπαναστάτες καὶ νὰ παραχωρήσῃ πολλὰ προνόμια στοὺς ἀρχηγούς.

Ἐπανάσταση τὸ 1230

Πιὸ σοβαρὴ ἐπανάσταση ἔγινε τὸ 1230 με ἀρχηγούς πάλι τοὺς Σκορδίλους, Μελισσηνοὺς καὶ Δρακοντόπουλους. Οἱ Ἐνετοὶ ζήτησαν τὴ βοήθεια τῆς Ἐνετίας, οἱ δὲ Κρητικοὶ τὴ βοήθεια τοῦ Βυζαντίου. Μάχες αἱματηρὲς γίνηκαν καὶ οἱ Ἐνετοὶ ἀναγκάστηκαν στὸ τέλος νὰ συνθηκολογήσουν, ἀφοῦ παραχώρησαν μεγάλα προνόμια καὶ δυὸ ὀλόκληρες ἐπαρχίες (Ἀμάρι καὶ Ἅγιο Βασίλη) στοὺς ἀρχηγούς τῆς ἐπαναστάσεως.

Κτίσις Χανιῶν.

Τὸ 1252 ἦλθαν εὐγενεῖς καὶ πλούσιοι ἄποικοι Ἐνετοὶ καὶ κατοίκησαν στὰ δυτικὰ μέρη τῆς Κρήτης, ὅπου ἔκτισαν τὴν πόλη τῶν Χανιῶν.

ΚΡΗΤΙΚΑ ΒΟΥΝΑ**Ο ΓΙΟΥΧΤΑΣ**

(ΚΕΦΑΛΗ ΤΟΥ ΔΙΑ)

(Στους πρόποδες του Γιούχτα
είναι κτισμένες οι Ἀρχάνες.)

Ἐπανάσταση Χορτασῶν.

Τὸ 1273 ἐξεργάγη καὶ πάλι ἐπανάσταση μὲ ἀρχηγούς τοὺς δυὸ γενναίους ἀδελφοὺς Γεώργιο καὶ Θεόδωρο Χορτάτσες. Πολλὲς φορὲς οἱ ἐπαναστάτες νίκησαν τοὺς τυράννους καὶ τοὺς ἔφεραν σὲ πολὺ δύσκολη θέση, κατὰ λαβαν ὅλη τὴν Κρήτη, πλὴν τοῦ Χάντακα, καὶ σκότωσαν τὸν Δούκα τῶν Ἐνετῶν. Τέλος ὁμῶς ὁ μέγας ἰσχυρὸς καὶ φιλόδοξος ἀρχοντορωμαῖος Ἀλέξιος Καλλέργης, πῆγε μὲ τὸ μέρος τῶν Ἐνετῶν, τοὺς ἔδωκε συνδρομὴ καὶ πολέμησε τοὺς ἐπαναστάτες, τοὺς κατανίκησε καὶ τοὺς ἀνάγκασε νὰ ὑποταχθῶν. Οἱ ἀρχηγοὶ Γεώργιος καὶ Θεόδωρος Χορτάτσες μὲ πολλοὺς κινδύνους ἔφυγαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολη. Αὐτὰ τὰ ἔκαμε ὁ Καλλέργης γιατί πίστεψε τίς ὑποσχέσεις πού τοῦ ἔδωκαν οἱ Ἐνετοί.

Ἐπανάσταση Ἀλεξίου Καλλέργη 1283—1299

Οἱ Ἐνετοὶ δὲν ἐτήρησαν τίς ὑποσχέσεις πού ἔδωκαν στὸν Ἀλέξιο Καλλέργη. Ἐφέρθησαν δὲ καὶ πολὺ σκληρὰ στοὺς ἐπαναστάτες τῆς Κρήτης. Γι' αὐτὸ δυσαρεστήθηκε φοβερὰ ὁ Ἀλέξιος Καλλέργης καὶ σχεδίαζε νέα ἐπανάσταση. Αὐτὸ ὁμῶς τὸ ἔμαθαν οἱ Ἐνετοὶ καὶ ἀποφάσισαν νὰ τὸν πιάσουν. Ὁ Ἀλέξιος ἐπειδὴ πληροφορήθηκε τίς διαθέσεις τῶν Ἐνετῶν, βγήκε ἀπὸ τὸν Χάντακα κρυφὰ καὶ κήρυξε τὴν ἐπανάσταση τὸ 1283. Ὅλοι πάλι οἱ Κρητικοὶ ἔτρεξαν νὰ ταχθῶν μὲ τὸ μέρος του καὶ νὰ τὸν ἀναγνωρίσουν ἀρχηγό, γιατί τὸν θεωροῦσαν ἀνδρεῖο καὶ φρόνιμο στρατηγό. Ἡ ἐπανάσταση τοῦ Καλλέργη ὑπῆρξε ἢ πῶς καταστρεπτικὴ γιὰ τοὺς Ἐνετοὺς καὶ ἢ πῶς μεγάλη, διότι βάσταξε περίπου 16 χρόνια. Οἱ ἐπαναστά-



ΑΓΙΑ ΕΙΡΗΝΗ (Αξὸ) ΜΥΛΟΠΟΤΑΜΟΥ

(Ἀρχαῖα Ἐκκλησία πού κτίστηκε
τὸν καιρὸ τῶν Βυζαντινῶν).

τες νικοῦσαν διαρκῶς τοὺς Ἑνετοὺς καὶ τοὺς περιώρισαν σιγά - σιγά σὲ λίγα παραλιακὰ φρούρια. Τὶς καταστροφές αὐτὲς δὲν μποροῦσαν πιά νὰ βαστάξουν οἱ Ἑνετοὶ καὶ ἀναγκάστηκαν νὰ ταπεινωθοῦν καὶ νὰ κλείσουν συνθήκη μετὸν Καλλέργη τὸ 1299. Μετὴ συνθήκη αὐτὴ παραχωρήθηκαν στὸν ἄρχηγὸ μεγάλα φέουδα, μοναστήρια, ἐπισκοπές, δόθηκε ἀμνηστία, προνόμια καὶ τιμὲς στοὺς ἐπαναστάτες, καὶ ἐπιτράπηκε ὁ γάμος μεταξὺ Κρητικῶν καὶ Ἑνετῶν, προστατεύτηκε δὲ καὶ ὁ κληρὸς.

Ἐπανάσταση Βάρδα Καλλέργη.

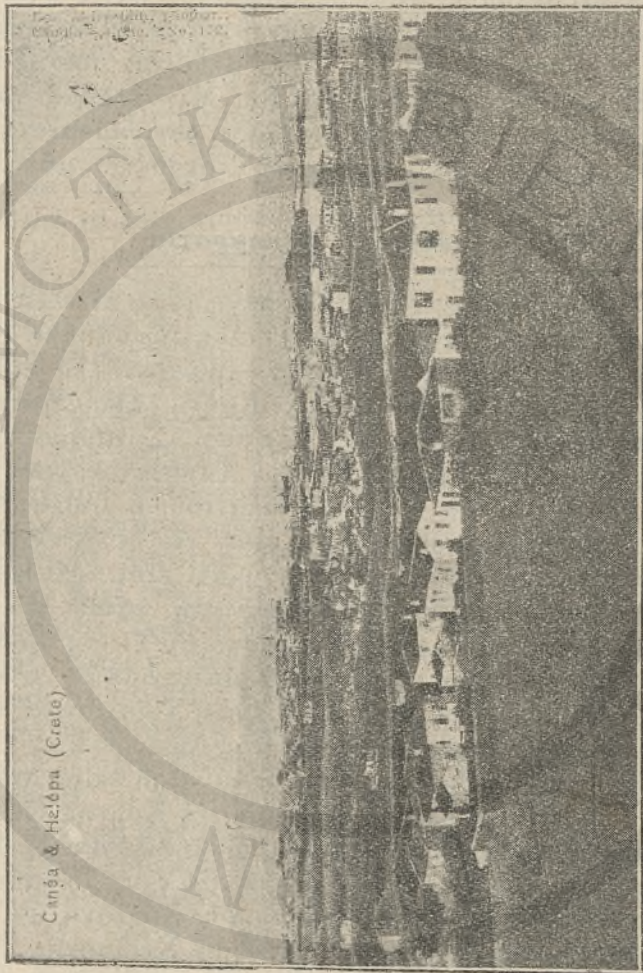
Τὸ 1332 ἐξεργράγη καὶ πάλι ἐπανάσταση, μετ' ἀρχηγὸ τὸ Βάρδα Καλλέργη. Σ' αὐτὴ ὅμως τὴν ἐπανάσταση ποὺ βάσταξε πολὺ λίγο διάστημα, νικηθῆκαν πολὺ γρήγορα οἱ Κρητικοὶ καὶ ὑποτάχτηκαν ἀναγκαστικὰ στοὺς τυράννους Ἑνετοὺς.

Ἐπανάσταση τοῦ Λέοντα Καλλέργη.

Ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Ἀλεξίου Καλλέργη, Λέοντας Καλλέργης, ὑποκίνησε νέα ἐπανάσταση τὸ 1341. Ὁ Λέοντας Καλλέργης ὅμως πιάνεται αἰχμάλωτος καὶ παραδίνεται στοὺς Ἑνετοὺς ποὺ τὸν ἐπνίξαν τὴ νύχτα στὴ θάλασσα. Τὸν ἴδιο χρόνον οἱ ἀδελφοὶ Ψαρομήλιγοι ἐπαναστατοῦν τὴν Ἀνατολικὴν Κρήτη καὶ τὴ Μεσσαρὰ καὶ σιγά - σιγά γίνονται κύριοι ὅλης τῆς Κρήτης, πλὴν τοῦ Χάντακα. Οἱ Ἑνετοὶ στέλνουν στρατὸ καὶ κοντὰ στὸ Χάρακα τῆς Μεσσαρᾶς, γίνηκε μιὰ φοβερὴ καὶ πεισματάρικη μάχη. Οἱ Ἑνετοὶ βλέποντας πὼς ἦταν ἀδύνατο νὰ νικήσουν, ἔκαμαν πὼς φεύγουν καὶ οἱ ἐπαναστάτες τοὺς καταδίω-

ΚΡΗΤΙΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ

Cania & Ηράκλα (Crete)



XANIA

ξαν. Ἐνετικὸς ὁμως στρατὸς κρυμμένος κάνει ἐπίθεση ἀπὸ τὰ πλάγια ἐναντίον τῶν ἐπαναστατῶν. Ὁ ἀγῶνας γίνεται μὲ λύσσα. Ὁ Γιάνης Ψαρομήλιγγας σκοτώθηκε ἡρωϊκὰ στὴ μάχη, ὁ δὲ ἀδελφός του Μιχάλης γιὰ νὰ μὴ πέσῃ στὰ χέρια τῶν ἐχθρῶν διατάσσει τὸν ὑπασπιστή του νὰ τὸν σκοτώσῃ. "Ἔτσι ἀπότυχε ἡ ἐπανάσταση αὐτή.

Ἡ Κρήτη ἀνακηρύσσει τὴ Δημοκρατία.

Τὸ 1363 νέα ἐπανάσταση ἐξεργάγη, ἀλλὰ ἐντελῶς διαφορετικὴ ἀπὸ τις προηγούμενες. Δὲν σηκώθηκαν τώρα ἐναντίον τῆς Ἐνετίας οἱ Κρητικοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ ἴδιοι οἱ Ἐνετοὶ ποὺ ἔμεναν στὴν Κρήτη. Ὅλοι ἦταν δυσσαρεστημένοι ἐναντίον τῆς Ἐνετίας. Συναθροίζονται λοιπὸν Ἐνετοὶ καὶ Κρητικοὶ στὸν Χάντακα, κάνουν ἐπιθέσεις ἐναντίον τοῦ Δουκικοῦ παλατιοῦ, ὁ Δούκας Δάνδολος καθαιρεῖται καὶ φυλακίζεται, νέα δὲ Κυβέρνηση ἀπὸ Κρητικὸς καὶ Ἐνετοὺς σχηματίζεται. Ἡ Κρήτη ἀνακηρύσσεται Δημοκρατία ἀνεξάρτητη, κάτω ἀπὸ τὴν προστασία καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀποστόλου Τίτου, τοῦ προστάτη τῆς νήσου ἀπ' ἀρχῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἀνακηρύχτηκε δὲ ταυτοχρόνως, ἡ Ὁρθόδοξη Χριστιανικὴ θρησκεία, ὡς ἐπίσημη θρησκεία τῆς νέας Δημοκρατίας. Ὅταν ἔμαθε τὴν εἶδιση ἡ Ἐνετία χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸ στέλνει ἀμέσως στόλο καὶ στρατὸ ἐναντίον τῆς Κρήτης. Οἱ ἐπαναστάτες ἐτοιμάζονται καὶ αὐτοί, ἀλλὰ φιλονικίες, διχόνιες καὶ ἀσυμφωνίες ἐπικρατοῦν μεταξὺ τους. Γι' αὐτὸ οἱ Ἐνετοὶ νικοῦν καὶ παίρνουν πάλι τὸν Χάντακα καὶ ξαναφέρνουν στὴν Κρήτη τὴν Ἐνετικὴ Κυριαρχία. Ἀμέσως ὁμως μόλις ἔφυγαν τὰ Ἐνετικὰ στρατεύματα ἀπὸ τὴν Κρήτη, ἐξεργάγη νέα ἐπανάσταση. Ἀρχηγοὶ τῆς ἐπα-

νάστασης αὐτῆς ἦταν οἱ Καλλέργες καὶ μερικοὶ δυσαρρ-
στημένοι ἄρχοντες Ἑνετοί. Οἱ ἐπαναστάτες ὕψωσαν τὸ
διπλὸ ἀετὸ, τὴ σημαία τοῦ Αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου
καὶ ἀγωνίζονταν γιὰ νὰ ἐνωθῆ ἡ Κρήτη μὲ τὸ Βυζάντιο.
Κέντρο τῶν ἐνεργειῶν ἦταν τὸ Λασιθί. Οἱ Ἑνετοὶ ἀφοῦ
ἔλαβαν ἀρκετὲς βοήθειες ἔξαμαν ἐπίθεση ἐναντίον τῶν
ἐπαναστατῶν καὶ ὄχι μόνον τοὺς νίκησαν, ἀλλὰ κατώρθω-
σαν καὶ νὰ τοὺς πιάσουν αἰχμάλωτους. Στους ἐπαναστά-
τες οἱ τύραννοι φέρθηκαν μὲ τόση πρωτάκουστη καὶ
ἀπάνθρωπη σκληρότητα, ὥστε καὶ τὰ χωριά τους κατέ-
στρεψαν καὶ τὰ σπαρτά τους ἔκαψαν. Οἱ κάτοικοι κατὰ-
λαβαν τότε πὼς ἦταν ἀδύνατο μονάχοι τους νὰ τὰ βγά-
λουν πέρα, νὰ νικήσουν τοὺς Ἑνετοὺς καὶ νὰ ἐλευθερω-
θοῦν. Ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία, ἡ Κωνσταντινού-
πολη, ποῦ ἀπόβλεπαν νὰ τοὺς βοηθήσῃ, βρισκόταν τώρα
σὲ ἀξιοθρήνητη κατάσταση, γιὰτὶ ἀπ' ὄλα τὰ μέρη περι-
στοιχιζόταν ἀπὸ ἐχθροὺς ἐπίφοβους. Ὅταν μάλιστα κυ-
ριεύτηκε ἡ Κωνσταντινούπολη ἀπὸ τοὺς Τούρκους, στὶς
29 τοῦ Μάη τοῦ 1453, τότε καμιά ἐλπίδα δὲν ἔμενε στους
Κρητικούς. Στὴν πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἡ
Κρήτη ἔστειλε γιὰ βοήθεια τῶν Ἑλλήνων τρία πλοῖα μὲ
λίγους στρατιῶτες. Μὲ μεγάλο ἡρωϊσμὸ πολέμησαν τότε
οἱ ὀλίγοι Κρητικοὶ ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ὁ γενναῖος
αὐτοκράτορας Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος εἶχε τώρα
σκοτωθῆ, ἡ Κωνσταντινούπολη εἶχε παραδοθῆ στους
ἐχθροὺς καὶ μόνον ἓνας πύργος πολεμοῦσε ἀκόμη γενναί-
οτητα ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τῆς Πατρίδας. Σ' αὐτὸ τὸν
πύργο ἦταν κλεισμένοι οἱ γενναῖοι πολεμιστὲς τῆς Κρή-
της. Ὁ Σουλτάνος θαύμασε τὴν ἀνδρεία τῶν ὀλίγων αὐ-
τῶν πολεμιστῶν καὶ τοὺς ἀφῆκε ἐλεύθερους νὰ μπουῖν
στὰ πλοῖά τους καὶ νὰ φύγουν μὲ τὸν ὄπλισμό τους.

Ἐπανάσταση τοῦ Καντανολέου.

Τὸ 1570 σηκώθηκε ἄλλη σοβαρὴ ἐπανάσταση με ἀρχηγὸ τὸ Γεώργιο Καντανολέο. Ἡ ἐπανάσταση ξαπλώθηκε πάλι σ' ὅλη τὴν Κρήτη. Σ' αὐτὴ εἶχαν κατορθώσει οἱ ἐπαναστάτες νὰ καταλάβουν ὅλη τὴν Κρήτη, κυρίεψαν τὸ Ρέθυμνο καὶ πολιορκοῦσαν τὰ Χανιά. Ἡ λευθεριὰ τῆς Κρήτης ἦταν πιά ἐξασφαλισμένη. Ἀλλὰ με δόλο σ' ἓνα πλαστὸ γάμο τοῦ γιου τοῦ ἀρχηγοῦ Καντανολέου με τὴν κόρη τοῦ Ἐνετοῦ ἄρχοντα Δαμολίνου Σοφία, στὸ χωριὸ Ἀλικιανοῦ, κοντὰ στὰ Χανιά, πιάστηκε ὁ Καντανολέος μαζί με τὸ γιό του καὶ αἰχμαλωτίστηκαν καὶ 500 ἐπαναστάτες ποὺ κατέβηκαν γιὰ τὸ γάμο. Ὅλοι οἱ αἰχμάλωτοι ἢ κρεμάστηκαν, ἢ θανατώθηκαν, καὶ οἱ Ἐνετοὶ μισθοφόροι ἔκαψαν τὰ χωριὰ τῶν ἐπαναστατῶν. Ἀμέτροιτες ἀγγαρεῖες ἔβαλαν στοὺς κατοίκους. Ἡ πιὸ φοβερὴ ἀγγαρεία ἦταν ἡ ἀγγαρεία τῆς θάλασσης. Οἱ χωρικοὶ ὑποχρεώθηκαν νὰ ὑπηρετοῦν στὰ πλοῖα τῆς Ἐνετικῆς Δημοκρατίας, σὰν κωπηλάτες. Στὴν ἀγγαρεία αὐτὴ τρέφονταν πολὺ κακά, ἦταν ἐκτεθειμένοι στοὺς κινδύνους τοῦ πολέμου καὶ τῆς θάλασσης καὶ στίς ἐπιδημικὲς τότε ἀρρώστειες, ποὺ θέριζαν τοὺς ναῦτες, γιὰντὸ πολλοὶ λίγοι ξανάβλεπαν τὸ ἀγαπημένο χῶμα τῆς Πατρίδας. Ὅσοι ἠθελαν νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τὴ φοβερὴ αὐτὴ ἀγγαρεία, ἔπρεπε νὰ πουλήσουν τὰ ὑπάρχοντά τους καὶ νὰ πληρώσουν ἓνα ὑπέρογκο ποσό, ἢ νὰ καταφύγουν στὰ βουνὰ καὶ νὰ τοὺς κυνηγοῦν νύχτα καὶ μέρα σὰν θηρία, ἴσαμε νὰ πιαστοῦν καὶ νὰ θανατωθοῦν, ἢ νὰ ἐξαναγκαστοῦν νὰ προδώσουν τίς κρύπτες τῶν συγγενῶν καὶ φίλων γιὰ νὰ συγχωρηθοῦνε αὐτοί.

ΚΡΗΤΙΚΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ

ΑΓ. ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ (ΚΥΔΩΝΙΑ)

ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

Οἱ Τούρκοι στὰ Χανιά.

Οἱ Τούρκοι, ἅμα πῆραν τὸ 1453 τὴν Κωνσταντινούπολη, προχώρησαν καὶ κατάλαβαν σιγὰ-σιγὰ ὅλες τὶς Ἑλληνικὰς χώρες καὶ μόνο ἡ Κρήτη καὶ ἡ Ἐπτάνησο ἀπόμειναν ἀκόμη στὸ ζυγὸ τῆς Ἑνετίας. Τὸ 1645 ὄμως 50.000 Τούρκοι ἀποβιβάστηκαν δυτικὰ τῶν Χανιωῶν, στὴ μονὴ τῆς Γωνιάς. Τὸ τέλος τῆς Κρήτης ἔφθανε πιά. Οἱ Τούρκοι κατάστρεψαν τὰ χωριά καὶ τὶς περιουσίας τῶν Χριστιανῶν καὶ προχωροῦσαν ἐναντίον τῆς πόλεως τῶν Χανιωῶν, ἐνῶ ὁ στόλος βομβάρδιζε τὴ πόλιν ἀπὸ τὴ θάλασσα. Ἡ ἐνετικὴ φρουρὰ τῶν Χανιωῶν ἦταν 3000 ἄνδρες. Ἡ μικρὴ αὐτὴ φρουρὰ μαζὶ μὲ τὴ βοήθεια τῶν παληκαριῶν τῆς Κρήτης, ἀπέκρουε τὶς σφοδρὰς ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων μὲ πρωτάκουστο ἡρωϊσμό. Παρ' ὅλα αὐτὰ ἡ θέσις τῶν πολιορκουμένων ἦταν ἀπελπιστικὴ. "Ἄδικα ἀπὸ τὰ καμπαναριά, μὲ φωτιὰς καὶ ἄλλα σημεῖα, ζητοῦν βοήθεια ἀπὸ τὸν Ἑνετικὸν στόλον, πού βρισκόταν ἀραγμένος στὸ λιμάνι τῆς Σούδας. Ὁ Ἑνετὸς ναύαρχος δὲν τολμοῦσε νὰ βγῆ ἀπὸ τὸ λιμάνι καὶ νὰ ἀντιπαραταχθῆ μὲ τὸν ἐχθρό. Μόνο τρεῖς ἐνετικὰ πλοῖα κατώρθωσαν νὰ βγοῦν κρυφὰ ἀπὸ τὴ μέση τῶν Τουρκικῶν πλοίων καὶ νὰ φέρουν βοήθεια στοὺς πολιορκουμένους. Ὁ Πασῆς προτείνει τότε νὰ παραδοθοῦν μὲ ὄρους, μὰ οἱ πολιορκούμενοι ἀπορρίπτουν τὴν πρότασι. Οἱ Τούρκοι λυσοῦν τότε πιδ πολὺ, κάνουν ἐπιθέσεις ἐναντίον τῆς πόλεως καὶ προσπαθοῦν νὰ τὴν κυριεύσουν." Ἐκαμαν ὑπονόμεους καὶ ἀνατίναξαν μέρος ἀπὸ τὸ φρούριον στὸν ἀέρα, μπῆκαν

μέσα στην πόλη και καταδίωξαν τους Ένετους. Τέλος όμως, σκοτώθηκε ο αρχηγός των Τούρκων από τους Έλληνες και τότε οι Τούρκοι κατατρομαγμένοι τρέχουν πίσω, γκρεμίζονται από τα τείχη και γυρίζουν στη πρώτη τους θέση. Οι πολιορκούμενοι όμως είχαν μείνει πολύ λίγοι, βοήθεια δέν περιμεναν από πουθενά και τότε αποφάσισαν να προτείνουν την παράδοσή τους με έντιμους όρους. Η πρόταση των πολιορκουμένων γίνηκε άμέσως δεκτή από τους Τούρκους και ή φρουρά και όσοι ήθελαν από τους πολίτες, έφυγαν για τη Σούδα. Έτσι οι Τούρκοι έγιναν κύριοι των Χανιωών. Οι Τούρκοι παραβήκαν τις υποσχέσεις τους και κακοποίησαν τους Χριστιανούς, γκρέμισαν τις εκκλησίες ή τις μετέβαλαν σε τζαμιά.

Οί Τούρκοι στο Ρέθυμνο.

Προχωρούν κατόπιν οι Τούρκοι έναντιον του Ρεθύμνου και άπ' τη ξηρά και άπ' τη θάλασσα. Ληλατούν τις έπαρχίες, καταστρέφουν τα χωριά, τα δέντρα, ένω οι κάτοικοι φεύγουν στα όρη ή κρύβονται στα σπήλαια φοβισμένοι. Τα γυναικόπαιδα φεύγουν για το Χάντακα (Ήράκλειο) και ή Ένετική φρουρά μένει για να υποστηρίξει την πόλη. Σε μιá έφοδο οι Τούρκοι, ανάγκασαν την Ένετική φρουρά ν' αποσυρθή στο όχυρωμένο φρούριο της Φορτέτσας. Μά ή φοβερή άρρώστεια πανούκλα θέρισε τη φρουρά και την ανάγκασε να κάμη συνθήκη με τους Τούρκους. Έτσι παραδόθηκε το Ρέθυμνο στους Τούρκους και ή φρουρά έφυγε για το Χάντακα.

Οί Τούρκοι στο Χάντακα.

Οί Τούρκοι άμα πήραν το Ρέθυμνο τράβηξαν για το

Ἡράκλειο, τὸ μεγάλο Κάστρο, ὅπως τὸ ἔλεγαν τότε. Στὸ δρόμο λεηλατοῦν τὰ χωριά καὶ σφάζουν τοὺς κατοίκους, ποὺ δὲν πρόλαβαν νὰ καταφύγουν στὰ βουνά. Στὸ τέλος ὁ πολυάριθμος Τουρκικὸς στρατὸς φθάνει μπροστὰ στὰ ἰσχυρότατα καὶ ὀχυρωμένα φρούρια τοῦ Ἡρακλείου καὶ ἀρχίζει τὴν πολιορκία. Οἱ ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων ἀρχίζουν καὶ οἱ πολιορκούμενοι ἐπιχειροῦν ἔξοδο καὶ κάνουν μεγάλες καταστροφές στους Τούρκους. Ἀδιάκοπα βομβαρδίζουν τὰ τείχη καὶ τὴν πόλη οἱ Τούρκοι καὶ μὲ ὑπόνομους προσπαθοῦν νὰ γκρεμίσουν τὰ τείχη, μὰ οἱ πολιορκούμενοι ἐμποδίζουν τίς προσπάθειες τῶν Τούρκων. Ἄδικα τρεῖς ὀλόκληρους μῆνες ὁ πασᾶς πολιορκεῖ τὸ Ἡράκλειο. Στὸ τέλος ἀναγκάστηκε ν' ἀποσυρθῆ καὶ νὰ στρατοπεδεύσῃ κοντὰ στὴν Κνωσό, ὅπου ἔκτισε τὸ φρούριον τῆς Φορτέτσας καὶ περίμενε ἐκεῖ νὰ λάβῃ βοήθειες. Τὸν ἄλλο χρόνον ξανάρχισε ἡ πολιορκία καὶ οἱ ὀρμητικὲς ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων, ἀλλὰ χωρὶς κανένα ἀποτέλεσμα. Οἱ Τούρκοι εἶχαν ἴσαμε τώρα καταλάβει ὅλη τὴν Κρήτη, χωρὶς τὸ Ἡράκλειο καὶ τὰ τρία παραθαλάσσια φρούρια Σπιναλόγκα, Σούδα καὶ Γραμβούσα. Ἡ πολιορκία ἐξακολουθοῦσε ἴσαμε τὸ 1666, ὅποτε ὁ πασᾶς, ὁ ἀρχηγὸς τῆς πολιορκίας, ἀνακλήθηκε καὶ θανατώθηκε, καὶ ἀνάλαβε τὴν ἀρχηγία ὁ δραστήριος Μέγας Βεζύρης Ἀχμέτ Κιουπριλῆς. Αὐτὸς κατάπλευσε στὴν Πελοπόννησο μὲ 40.000 νέο στρατό, κι' ἀπὸ κεῖ στὴν Κρήτη καὶ ἀποβιβάστηκε κοντὰ στὸ Ἡράκλειο μὲ πολλὰ πολεμοφόδια καὶ τροφίμα. Τότε οἱ Ἐνετοὶ στέλνουν ἀντάξιο τοῦ Κιουπριλῆ ἀντίπαλο τὸν Φραγκίσκο Μοροζίνη. Ὁ ἀγώνας τῆ φορὰ αὐτὴ ἀρχίζει πῶς φοβερός, γιὰτι καὶ οἱ δυὸ ἀντίπαλοι ἦταν ἰσχυροὶ καὶ εἶχαν καὶ καλοὺς ἀρχηγούς. Μιὰ ἀληθινὴ γιγαντομαχία γίνεται τότε, κάτω ἀπὸ τὰ τείχη

ΚΡΗΤΙΚΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ

ΚΥΡΙΑ ΓΩΝΙΑ (ΚΙΣΣΑΜΟΣ)

τοῦ Ἡρακλείου, τρία δλόκληρα χρόνια. Νύχτα καὶ ἡμέρα δίχως διακοπὴ συνεχίζεται ὁ βομβαρδισμὸς στὰ τείχη καὶ στὴν πόλη, ὥσπου πολλὰ σπίτια ἔπαθαν μεγάλες βλάβες. Στὴν ἀρχὴ τῆς πολιορκίας ἡ φρουρὰ τοῦ Χάντακα ἦταν 9.000, ἐνῶ οἱ πολιορκητὲς ἦταν 70.000. Ὁλος ὁ κόσμος παρακολουθεῖ μὲ συγκίνηση καὶ ἀγωνία τὴ φοβερὴ πάλη. Ὁ Σουλτάνος ἀνυπομονεῖ καὶ καταπλέει στὴ Πελοπόννησο γιὰ νὰ παρακολουθῆ ἀπὸ κοντὰ καὶ νὰ ἐφοδιάζῃ πιδ συχνὰ τὸ στρατὸ καὶ τὸ στόλο του σὲ ὅτι εἶχε ἀνάγκη. Οἱ Γάλλοι στέλνουν γιὰ βοήθεια 6 χιλιάδες Γάλλους στὸ Ἡράκλειο. Οἱ Γάλλοι ἐπιχειροῦν ἡρωϊκὴ ἐξοδὸ ἐξαναγκάζουν τοὺς Τούρκους νὰ τραποῦν σὲ ἄτακτη φυγὴ, καὶ καταπιάνουν τὶς σκηνὲς καὶ τὰ χαρακώματά τους. Μιὰ στιγμὴ ὅμως, μέσα στὴν ἀνεμοζάλη τῆς χαρᾶς, πῆρε φωτιὰ ἓνα βαρέλι μπαρούτι καὶ ἀμέσως οἱ Γάλλοι φοβήθηκαν καὶ γύρισαν πίσω. Οἱ Τούρκοι τότε πῆραν θάρρος, ὄρμουῦν ἐναντίο τους καὶ σκοτώνουν 500 Γάλλους περίπου. Οἱ λοιποὶ Γάλλοι φοβήθηκαν, ἀφῆκαν τὸ Ἡράκλειο καὶ γύρισαν στὴν Πατρίδα τους.

Ὁ Μοροζίνης ἐξακολουθεῖ τὴν ἄμυνα ἡρωϊκά. Βλέποντας ὅμως πὼς τὸ φρούριο δὲ μπορούσε νὰ βασιάξῃ πολὺν καιρὸ πιά, μεταφέρει τὰ γυναικόπαιδα στὸ ἀπέναντι τοῦ Ἡρακλείου νησάκι, τὴν Δία. Μὲ κλάματα καὶ μὲ δάκρυα ἀποχωρίστηκαν οἱ ἡρωϊκοὶ πολεμιστὲς τὰ παιδιά τους καὶ τὶς γυναῖκες. Ἡ πόλη πιά εἶχε καταντήσῃ ἓνας σωρὸς ἀπὸ ἐρείπια, ἡ φρουρὰ εἶχε ὀλιγοστεύσει, καμιά βοήθεια δὲν ἐρχόταν καὶ οἱ Τούρκοι ὀλοένα προχωροῦσαν καὶ νικοῦσαν. Γιαυτὸ ἄρχισαν τότε οἱ διαπραγματεύσεις τῆς παράδοσης τοῦ Ἡρακλείου καὶ ἔγινε καὶ ἡ σχετικὴ συνθήκη. Ὅλοι οἱ κάτοικοι ἔφυγαν μαζί μὲ τὸ Μοροζίνη καὶ τοὺς Ἐνετούς, ὁ δὲ Κιουπρουλῆς

μπήκε στην πόλη στις 4 τοῦ Ὀκτώβρη τοῦ 1669. Τὸ Ἡράκλειο ἦταν ἔρημο, γεμάτο ἀπὸ χαλάσματα, αἵματα καὶ νεκρούς. Ἡ πολιορκία βάρσταξε 25 χρόνια. Οἱ ἀπώλειες τῶν μαχομένων ἦταν πολλές. Στὸ διάστημα τῆς πολιορκίας ὑπολογίζουν σὲ 100 χιλιάδες τίς ἀπώλειες τῶν Τούρκων καὶ τῶν Ἑνετοκρητικῶν σὲ 30 χιλιάδες. Οἱ δυστυχησμένοι Κρητικοὶ διασκορπίστηκαν τότε ἐδῶ κι' ἐκεῖ δίχως πατρίδα, χωρὶς περιουσία, ἔλεεινοὶ καὶ ἀξιολύπητοι σὲ ὅλες τίς γωνιές τῆς γῆς. Σ' ἓνα κρητικὸ δημοτικὸ τραγούδι ὡς ἐξῆς περιγράφεται ἡ κατάντια τῶν Κρητικῶν.

*Ἄν μαζευτοῦν οἱ Κρητικοὶ ὅλοι, δὲν εἶναι κρίνω
δέκα χιλιάδες ζωντανοὶ ἀπ' τὸν καιρὸ ἐκεῖνο.*

*Γιατὶ ἐσκοτωθῆκασι, γιατί ἐσκλαβωθῆκαν
στὶς χῶρες οἱ κακότυχοι ἐδιαμοιρασθῆκαν.*

✱

Κι' ἂν σμίξουν δὲν γνωρίζονται, μόνο ὅπου ρωτοῦσι

*Ἄπὸ ποιοῦ τόπο, ξένε μου, εἶσαι; «μὰ δὲ μποροῦσι
ἄλλο νὰ συντυχαίνωσι μὰ ἀπὸ τὴ Κρήτη» λέσι
κι' ὁ εἶς τὸ χέρι τ' ἄλλονοῦ πιάνουσι καὶ κλαῖσι.*

Ἡ Κρήτη στὸ ζυγὸ τῶν Τούρκων.

Οἱ Τούρκοι μοίρασαν τὴν Κρήτη σὲ τρεῖς διοικήσεις, μὲ ἔδρες τίς τρεῖς πόλεις Χανιά, Ρέθυμνο καὶ Ἡράκλειο. Στὴν κάθε διοίκηση διοριζόταν ἓνας πασᾶς. Καὶ ἦταν μὲν ἴσου βαθμοῦ καὶ οἱ τρεῖς πασάδες, ἀλλὰ ὁ πασᾶς τοῦ Ἡρακλείου τοῦ Μεγάλου Κάστρου, θεωροῦταν ἀνώτερος. Σ' αὐτὴ τὴν περίσταση μόνον τὰ Σφακιά ἔμειναν ἀνεξάρτητα καὶ προνομιοῦχα. Ἡ γῆ τῆς Κρήτης μοιράστηκε στοὺς κατακτητές. Οἱ Χριστιανοὶ καλλιεργοῦσαν τὰ κτή-

ματα και πλήρωναν βαρύτατους φόρους στους Τούρκους. Οι ἐκκλησίες μεταβληθήκανε σὲ τζαμιά, μερικὲς μάλιστα και σὲ ἀποθηῆκες, λουτρά και ἀκόμη σὲ στάβλους. Τὸ Ἡράκλειο εἶχε 125 Ὀρθόδοξες ἐκκλησίες και 25 Λατινικὲς. Οἱ Τούρκοι μόλις ἀφῆκαν τοὺς Χριστιανοὺς τὸ μικρὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Ματθαίου, ὅπου οἱ Χριστιανοὶ μὲ φόβο και τρόμο μαζεύονταν και λειτουργοῦνταν. Οἱ καμπάνες τῶν ἐκκλησιῶν κατεβάστηκαν ἀπὸ τὰ καμπαναριά και δὲν ἐπιτρεπόταν τοὺς Χριστιανοὺς νὰ προσκαλοῦν τοὺς πιστοὺς παρὰ μόνον μὲ μικρὰ σημαντήρια. Ἀμέτητοι Χριστιανοὶ ἀναγκάστηκαν ν' ἀλλάξουν τὴ θρησκεία τους, πολλοὶ δὲ ποὺ ἀρνήθηκαν ν' ἀλλάξουν τὴν πίστη τῶν πατέρων τους, σφάγηκαν σὰν ἀρνιά. Οἱ περιουσίες τῶν Χριστιανῶν κατασχέθηκαν, ἡ τιμὴ τους ξευτελίστηκε και ἡ ζωὴ τους ἦταν στὴ διάθεση τοῦ τυχόντα ἀγα. Πολλοὶ Χριστιανοὶ, ἐπειδὴ πιέζονταν κάθε μέρα, ἀναγκάστηκαν νὰ κάνουν τοὺς Τούρκους στὸ φανερό, στὸ κρυφὸ ὅμως ἦταν Χριστιανοί. Ἡ Κρήτη γιατί βρισκόταν κάτω ἀπὸ τέτοια σκληρὴ δουλεία, κατάρπισε σὲ μεγάλη ἀθλιότητα. Ἡ γεωργία παραμελήθηκε, οἱ κάτοικοι γιὰ νὰ ξεφύγουν τὰ βάσανα και τοὺς ἐξευτελισμοὺς, ἔφευγαν στὰ ψηλότερα χωριά και στὰ βουνά, τὸ ἐμπόριο ὅλων τῶν εἰδῶν σταμάτησε και κάθε πνευματικὴ ζωὴ ἔπαυε. Μόνο στὰ ἐξοχικὰ μοναστήρια διδάσκονταν ὀλίγα γράμματα μὲ μεγάλο φόβο και τρόμο και σὲ ὦρα νυκτερινή. Οἱ Σφακιανοὶ μόνον στὴ περίσταση αὐτὴ ζοῦσαν ἐλεύθεροι στὰ βουνά τους και μόνοι αὐτοὶ εἶχαν τὰ ὄπλα τους και διατηροῦσαν τὸ ἀνεξάρτητο φρόνημά τους. Γιὰ τὸ και ἡ πρώτη ἐπανάσταση ποὺ ἔγινε, στὰ Σφακιά προτάραξε και ἀπὸ Σφακιανοὺς ὑποστηρίχθηκε.



ΔΑΣΚΑΛΟΓΙΑΝΝΗΣ

Ἄρχηγος τῶν Δυτικῶν Ἐπαρχιῶν τῆς Κρήτης στίς ἐπαναστάσεις.

ΟΙ ΚΡΗΤΙΚΕΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ

Ἡ ἐπανάσταση τοῦ Δασκαλογιάννη (1770).

Ἡ μεγάλη δύναμη τοῦ Βορρᾶ ἢ Ὁρθόδοξη Ρωσία ἐνομίζονταν ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας, ἡ δύναμη ποὺ ἔμελε νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὸ ζυγὸ τῶν Τούρκων. Τὸ 1770 ὅταν ἡ Ρωσία κήρυξε τὸν πόλεμο ἐναντίον τῆς Τουρκίας, τότε στάλθηκε στὴν Ἑλλάδα ὁ Ρῶσος στρατηγὸς Ὁρλόφ καὶ σήκωσε τοὺς Ἑλληνας σὲ ἐπανάσταση. Στὴν ἐπανάσταση αὐτὴ ἦταν ἀνακατευμένος καὶ ὁ Σφακιανὸς Δασκαλογιάννης. Αὐτὸς ἀγόρασε ὅπλα καὶ πολεμοφόδια καὶ προσκάλεσε τοὺς Σφακιανοὺς σὲ συνέλευση. Στὴ συνέλευση τοὺς ἀνάπτυξε πὼς ἦταν καιρὸς πιά νὰ ἐπαναστατήσουν καὶ νὰ κηρύξουν τὴν ἐλευθερίαν τους. Τοὺς εἶπε πὼς ἡ Ρωσία θὰ τοὺς βοηθοῦσε καὶ θὰ ἐδιώχναν ὅλοι οἱ Ἑλληνας τὸν Τούρκο ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Σφακιανοὶ μὲ τὰ λόγια του ἐνθουσιάστηκαν, κατάρτισαν πολεμικὰ σώματα, κατέβηκαν ἔνοπλοι στὶς ἐπαρχίες Ἀποκόρωνά, Ἀη Βασίλη καὶ χτύπησαν τοὺς Τούρκους. Οἱ πασάδες Χανίων, Ρεθύμνου καὶ Μεγάλου Κάστρου, μόλις τὸ ἔμαθαν, μάζεψαν πολλὰ στρατεύματα καὶ ἔκαμαν ἐκστρατεία ἐναντίον τῶν Σφακιανῶν. Οἱ Σφακιανοὶ μὲ τὸν ἀρχηγό τους τὸν Δασκαλογιάννη ἀγωνίστηκαν γενναῖα ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ἄλλ' ἄδικα. Οἱ Τούρκοι προχώρησαν μέσα στὰ Σφακιά καὶ αἰχμαλώτισαν μερικὰ γυναικόπαιδα. Μαζὶ μ' αὐτὰ ἦταν ἡ γυναῖκα καὶ οἱ δυὸ θυγατέρες τοῦ Δασκαλογιάννη Μαρία καὶ Ἀνθούσα. Ὁ πασᾶς μὴνᾶ στὸ Δασκαλογιάννη νὰ παραδοθῇ

ΚΡΗΤΙΚΑ ΑΚΡΟΓΙΑΛΙΑ

ΤΟ ΛΙΜΑΝΙ ΤΟΥ ΦΟΔΕΛΕ

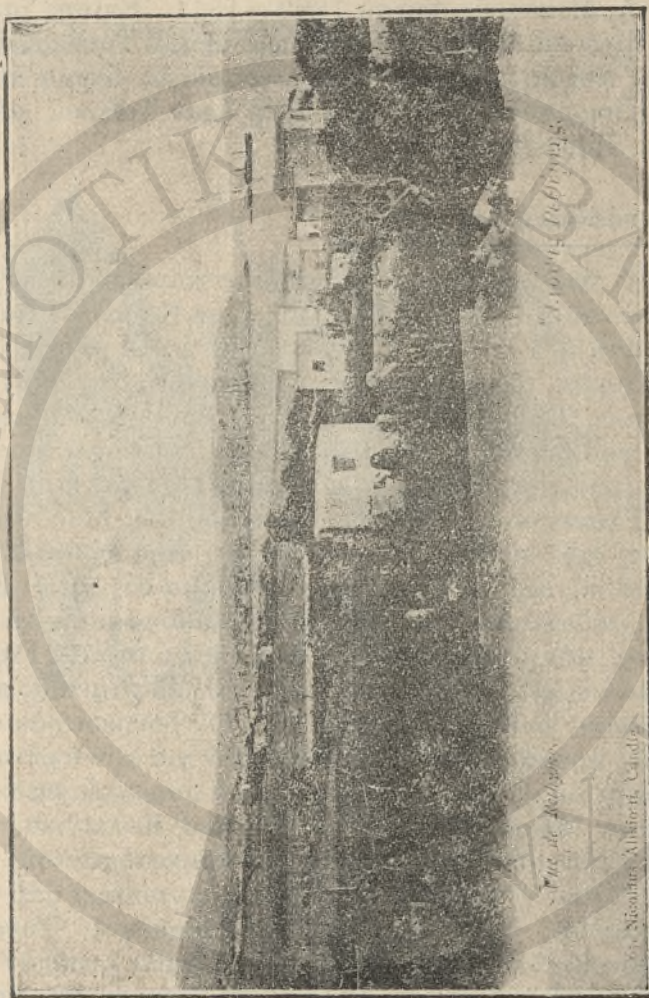
(Ακρογιάλια πού ἔφεραν κρυφά τὰ Ἑλληνικά καράβια πολεμοφόδια στοὺς Ἐπαναστάτες).

ἂν θέλῃ νὰ σώσῃ τὴ ζωὴ του. Ὁ Δασκαλογιάννης ὁμῶς μὲ ὑπερηφάνεια ἀπόρριψε τὴν πρότασιν τοῦ πασᾶ. Ὁ πόλεμος ἐξακολουθεῖ τρομερός. Ὁ Δασκαλογιάννης βλέποντας τίς φοβερὲς καταστροφὰς τῆς ἐπαρχίας του, ἀποφασίζει νὰ παραδοθῆ στὸν πασᾶ, ἴσως καὶ κατορθώσῃ νὰ σωθῆ ὅτι ἀπόμεινε ἀπὸ τὰ Σφακιὰ. Ὁ πασᾶς ὁμῶς τὸν πιάνει καὶ τὸν στέλνει στὸ Μεγάλον Κάστρο, ὅπου ὁ Δασκαλογιάννης, ἀφοῦ βασανίστηκε φρικτὰ, γδάρθηκε ζωντανός, στὴ μεγάλη πλατεῖα τοῦ Ἡρακλείου. Τέτοιο οἰκτρὸ τέλος πῆρε ἡ ἐπανάστασις τοῦ Δασκαλογιάννη. Τὰ Σφακιὰ μεταβλήθησαν σὲ ἐρείπια καὶ οἱ πλεονεκτήματα ἀπὸ τοὺς κατοικοὺς σκοτώθησαν ἢ αἰχμαλωτίστησαν ἢ ξενιτεύθησαν.

Οἱ ἀρματωλοὶ τῆς Κρήτης.

Ἡ καταστροφὴ τῶν Σφακιῶν χειροτέρευσε πάρα πολὺ τὴ θέσιν τῶν Χριστιανῶν. Ἡ ζωὴ τοῦ Χριστιανοῦ, ἡ περιουσία του, βρισκόταν στὴ διάθεσιν καὶ τοῦ παραμικροῦ Τούρκου. Δολοφονίαι, ἀρπαγές, ἀτιμώσεις καὶ ἐξευτελισμοὶ γινόταν κάθε μέρα στοὺς κακόμοιρους Χριστιανούς. Καὶ στὴ φοβερὴ αὐτὴ ἐποχὴ τῶν βασάνων δὲν ἔλειψαν οἱ φοβεροὶ Χριστιανοὶ ἐκδικητές. Ὁ Γιώργακας στὸ Σέλινο, ὁ Βέργας στὴν Πεδιάδα, ὁ Σιμιανὸς στὸ Ριζόκαστρο καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ἦταν οἱ ἀρματωλοὶ τῆς Κρήτης. Αὐτοὶ ἐνῶ κινιόνταν στὰ ὄρη τῆς Κρήτης, καὶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ τιμωροῦσαν τοὺς τυράννους καὶ ἐκδικόνταν τοὺς φόνους τῶν Χριστιανῶν καὶ τίς ἀτιμώσεις. Ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀρματωλοὺς ὁ πλεονεκτήματός ἦταν ὁ Δημήτρης Λόγιος ἀπὸ τὸν Ἅγιον Θωμᾶ τῆς ἐπαρχίας Μονοφατισίου, ποὺ γίνηκε τὸ φόβητρο καὶ ὁ τρόμος τῶν Τούρ-

ΚΡΗΤΙΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ

*The de Beignon**1904 February*

© N. Nicolais, Montreal, Canada

ΠΕΘΥΜΝΟΣ

κων τῆς Μεσσαρᾶς ἀπὸ τὸ 1809—1811. Ἐπίσης ξακουστοὺς ἦταν καὶ ὁ Χουσεΐνης Κουρμούλης ὁ Τουρκοφάγος. Αὐτὸς στὰ κρυφὰ ἦταν Χριστιανὸς μὲ τὸ ὄνομα Μιχάλης Κουρμούλης, στὰ φανερά δὲ ἦταν Τοῦρκος μὲ τὸ ὄνομα Χουσεΐνης.

Ἐπανάσταση τοῦ 1821.

Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία πὺν προετοιμάζε τὸ μεγάλο ἀγῶνα τοῦ 21, εἶχε ἑταίρους καὶ στὴν Κρήτη. Ὅταν δὲ ἐξεσπάγη ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἐλευνὴ ἦταν ἡ θέσις τῆς Κρήτης. Οἱ πῶ πολλοὶ Χριστιανοὶ εἶχαν σκοτωθῆ ἀπὸ τοὺς Τοῦρκους ἢ εἶχαν φύγει, ὅσοι δὲ ἀπόμειναν ἦταν φοβισμένοι καὶ ἄοπλοι. Χίλια διακόσια ἦταν τὰ ὄπλα τῶν Χριστιανῶν καὶ ἀπ' αὐτὰ πάλι τὰ 800 ἦταν τῶν Σφακιανῶν. Καὶ ὅμως ἀμέσως, καθὼς διαδόθηκε ἡ εἶδησις, πὼς οἱ Ἕλληνες ὕψωσαν τὴ σημαία τοῦ Σταυροῦ καὶ κήρυξαν τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ἴδιαν στιγμὴν οἱ Κρητικοὶ μαζεύτηκαν στὰ Σφακιά καὶ ἀποφάσισαν νὰ λάβουν καὶ αὐτοὶ μέρος στὸν ἀγῶνα τῆς λευθεριᾶς. Γιαντὸ πέμπουν ἀμέσως ἀνθρώπους στὴν Ἑλλάδα νὰ τοὺς προμηθεύσουν ὄπλα καὶ πολεμοφόδια. Οἱ Τοῦρκοι σὰν ἔμαθαν τίς προετοιμασίαις τῶν Κρητικῶν γιὰ τὸν ἀγῶνα γίνηκαν θεριά. Πιάνουν στὰ Χανιά τὸν θαρραλέο ἐπίσκοπο Κισάμου Μελχισεδέκ καὶ τὸ δάσκαλο Καλλίνικο, τοὺς βασανίζουν καλὰ, τοὺς φυλακίζουν καὶ κατόπιν τοὺς κρεμοῦν. Ὅταν ὕστερα ἀπὸ λίγες μέρες σκοτώθηκε ἀπὸ τοὺς Χριστιανοὺς ὁ πολυξακουσμένος κακοῦργος Τοῦρκος Ταμπουραντζῆς, οἱ Τοῦρκοι τῶν Χανιῶν λύσαξαν καὶ ἔκλεισαν τίς πόρτες τῆς πόλεως καὶ ἄρχισαν τὴ σφαγὴ τῶν Χριστιανῶν. Τὴν ἡμέραν ἐκείνη 15 Ἰουνίου 1821,

ΚΡΗΤΙΚΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ

ΤΟ ΚΑΘΟΛΙΚΟ

σφάγηκαν στὰ Χανιά μέσα 400 Χριστιανοί. Τὰ ἴδια καὶ χειρότερα γίνηκαν στὸ Ρέθυμνο· σφάγηκαν πολλοὶ Χριστιανοὶ καὶ λεηλατήθηκαν τὰ σάπια τους καὶ τὰ ἐμπορικὰ καταστήματα. Στὸ μεγάλο Κάστρο ἔγιναν χειρότερες καὶ πρὸ ἀπάνθρωπες σφαγές. Τὴ νύχτα τῆς 23 Ἰουνίου οἱ Τούρκοι σκοτώνουν τὸ Μητροπολίτη καὶ τοὺς ἐπισκόπους Κνωσοῦ, Χερρονήσου, Λάμπης, Διουπόλεως Σητείας, μ' αὐτοὺς δὲ σφάζουν καὶ 800 Χριστιανούς. Κατόπι βγήκαν ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη καὶ σκότωναν ὅσους συναντοῦσαν. Ἐξω ἀπὸ τὴν πόλη ἔσφαξαν καὶ τοὺς δυὸ ἐπισκόπους, πρὸ καθυστέρησαν τὸν Πέτρος καὶ Ἀρκαδίας. Στὴν ἐπαρχία τῆς Σητείας ὁ αἰμοβόρος Τούρκος Ἀφεντάκης, μάζεψε 300 Χριστιανούς ἄοπλους καὶ τοὺς κατάσφαξε. Οἱ σφαγές αὐτὲς ἐξώργισαν τοὺς Χριστιανούς. Σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Κρήτης μιὰ φωνὴ ἀκούοταν. **Ἐκδίκηση!** Συσσωματώνονται ὅλοι οἱ Κρητικοὶ καὶ σὰν λιοντάρια χύθηκαν ἐναντίον τῶν Τούρκων, πρὸ βγήκαν ἀπὸ τίς πόλεις γιὰ νὰ τοὺς πολεμήσουν. Πολλὲς φορές νίκησαν οἱ Κρητικοὶ καὶ ἔσφαξαν πολλοὺς Τούρκους. Στὸ τέλος τοὺς ἀνάγκασαν νὰ περιορισθοῦν μέσα στὰ φρούρια. Ὁ Σουλτάνος ἀπασχολημένος τότε μὲ τὴν ἐπανάσταση στὴ λοιπὴ Ἑλλάδα, δὲ μπορούσε νὰ στείλῃ στὴν Κρήτη ἄλλα στρατεύματα. Γι' αὐτὸ ζήτησε τὴ βοήθεια τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ τῆς Αἰγύπτου. Τὸ Μάη τοῦ 1822, καταπλέει στὴ Σούδα ὁ Αἰγυπτιακὸς στόλος καὶ ἀποβιβάζει 6.000 ἄνδρες. Οἱ Αἰγύπτιοι, πέρασαν ἀπὸ τὸ ἕνα ἄκρο ἴσαμε τὸ ἄλλο τὴν Κρήτη καὶ κατάστρεψαν τὰ πάντα. Τὰ χωριά ἔκαψαν, τοὺς ἄνδρες σκότωσαν καὶ τὰ γυναικόπαιδα αἰχμαλώτισαν. Στὸ σπήλαιο τῆς Μιλάτου τοῦ Μεραμβέλλου πολιορκοῦν 15 μερόνυχτα 2.000 Χριστιανούς, πρὸ οἱ περισσότεροι ἦταν γυναικόπαιδα καὶ

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΜΕΡΗ

Ο ΠΥΡΓΟΣ ΤΟΥ ΞΩΠΑΤΕΡΑ

πολὺ λίγοι ὄπλοφόροι. Οἱ πολιορκούμενοι, ἐπειδὴ ὑπόφεραν ἀπὸ τῆ δίψα. ἀναγκάστηκαν νὰ παραδοθοῦν. Οἱ Τούρκοι τότε τοὺς μὲν ἄνδρες σκότωσαν, τὶς δὲ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ αἰχμαλώτισαν καὶ τοὺς πούλησαν ὡς δούλους. Σὲ ἄλλο σπήλαιο, κοντὰ στὸ Μελιδόνη τοῦ Μυλοποτάμου εἶχαν καταφύγει 400 γυναικόπαιδα καὶ λίγοι ἄνδρες. Οἱ λίγοι αὐτοὶ ἄνδρες κατώρθωσαν νὰ ἀποκρούουν τὶς ἐπιθέσεις τῶν Αἰγυπτίων. Τέλος οἱ Αἰγύπτιοι ἀπελπίστηκαν, ἔρριξαν εὐφλεκτες ὕλες στὴν πόρτα τοῦ σπηλαίου, ἔβαλαν φωτιά καὶ ἔτσι πνίγηκαν ἀπὸ τὸν καπνὸ ὄλοι πού ἦταν στὸ σπήλαιο. Ὅταν τὸ 1830 κηρύχθηκε ἐλευθέρῃ ἡ Ἑλλάδα, ἡ Κρήτη παραμένει δούλη στὸ Σουλτάνο. Διαμαρτυρήθηκαν τότε οἱ Κρητικοὶ στὶς Μεγάλαις Δυνάμεις γιὰ τὴν ἀδικία αὐτὴ, ἀλλὰ μάταια. Ὁ Σουλτάνος ἔκαμε δῶρο τὴν Κρήτη στὸν Μεχμέτ Ἀλῆ τῆς Αἰγύπτου, γιὰ νὰ τὸν πληρώσῃ, ἐπειδὴ τὸν βοήθησε στοὺς ἀγῶνες του ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ Κρήτη στὸ ζυγὸ τῶν Αἰγυπτίων 1830 - 1841.

Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς, ἀφοῦ παράλαβε τὴν Κρήτη, ξαομάτωσε τοὺς Χριστιανοὺς καὶ τοὺς Τούρκους, καταδίωξε τοὺς Τούρκους πού ἔβλαπταν τοὺς Χριστιανούς, ἔκαμε δημόσια ἔργα, δρόμους, γεφύρια, ὑδραγωγεῖα, διώρθωσε τὰ λιμάνια. Ἐβαλε ὅμως φόρους μεγάλους, γιὰ αὐτὸ δυσσαρεστήθηκαν οἱ Χριστιανοὶ καὶ συγκεντρώθηκαν στὶς Μουρνιές τῆς Κυδωνίας. Ἐκεῖ συντάξανε μιὰ ἀναφορὰ καὶ ζήτησαν τὴν ἐπέμβαση καὶ προστασία τῶν Δυνάμεων. Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς μόλις τ' ἄκουσε στέλνει ἀμέσως στρατό, διαλύει τοὺς ἐπαναστάτες καὶ κρεμᾷ ὄλους τοὺς πρωταί-

ΚΡΗΤΙΚΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ

Η ΚΕΡΑ (ΠΕΔΙΑΔΑ)

τιους τῆς ἐπανάστασης. Τὸ 1841 ὁμως ἀναγκάστηκε πάλι νὰ παραίτηση τὴν Κρήτη στὸ Σουλτάνο.

Ἐπανάσταση Χαιρέτη καὶ Βασιλογιώργη 1841.

Πρὶν νὰ πάρῃ πάλιν τὴν Κρήτη ὁ Σουλτάνος, οἱ κάτοικοι μὲ ἀρχηγούς τὸ Χαιρέτη ἀπὸ τὴ Δυτικὴ Κρήτη καὶ τὸ Βασιλογιώργη ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ ἔκαμαν ἐπανάσταση καὶ κήρυξαν τὴν Ἐνωση τῆς Κρήτης μὲ τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Τοῦρκοι μὲ δύναμη ἀπὸ 15.000, ἐπετέθησαν ἐναντίον τῶν ἐπαναστατῶν καὶ ἔπειτα ἀπὸ ἡρωϊκὴ ἀντίσταση οἱ ἐπαναστάτες κατανικήθησαν καὶ ἔτσι ἔσβυσε ἡ ἐπανάσταση.

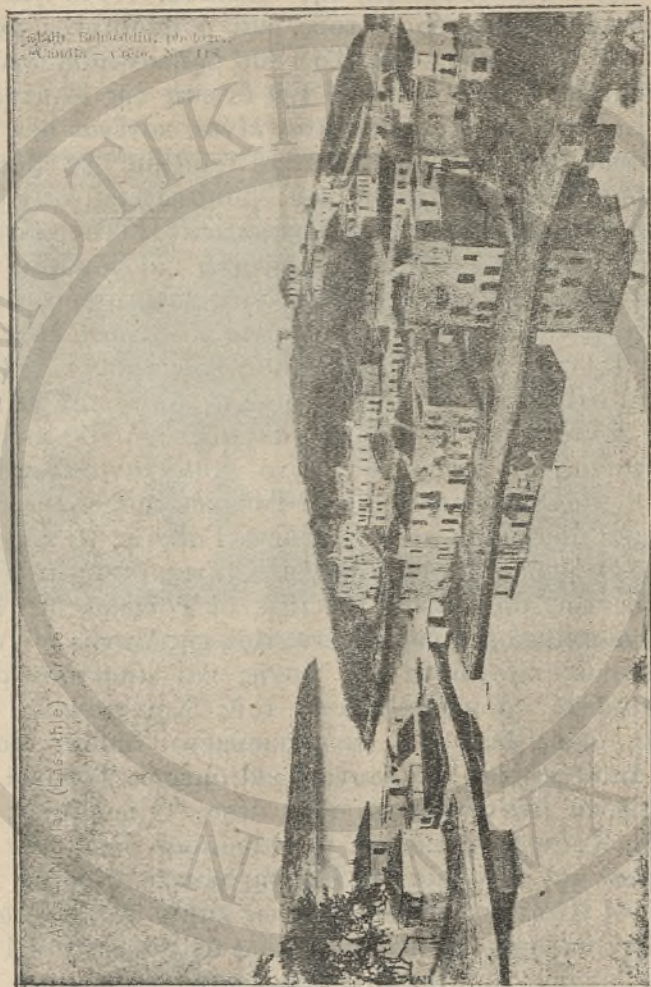
Ἐπανάσταση Μαυρογένη.

Οἱ Τοῦρκοι ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση Χαιρέτη—Βασιλογιώργη, πῆραν μεγάλο θάρρος καὶ ἄρχισαν νὰ πιέζουν καὶ νὰ βασανίζουν τοὺς Χριστιανούς. Γιαντὸ μαζεύτηκαν οἱ πρόκριτοι Χριστιανοὶ τῆς Κρήτης στὰ Μπουτσουνάρια κοντὰ στὰ Χανιά, κήρυξαν τὴν ἐπανάσταση καὶ ζήτησαν καλὴ καὶ δίκαιη δικοίκηση. Ἀρχηγὸς τῆς ἐπανάστασης αὐτῆς ἦταν ὁ Μαυρογένης. Ἡ Τουρκία τότε ἔδωκε ἀμνηστία, κηρύχτηκε ἀνεξιθρησκεία, καταργήθηκαν οἱ μεγάλοι φόροι καὶ ἔγιναν οἱ δημογεροντίες, πού δίκασαν τὶς ἀναμεταξὺ διαφορὰς καὶ ὑποθέσεις τῶν Χριστιανῶν. Μὲ τέτοια προνόμια ἐτελείωσε καὶ αὐτὴ ἡ ἐπανάσταση.

Ἐπανάσταση 1866.

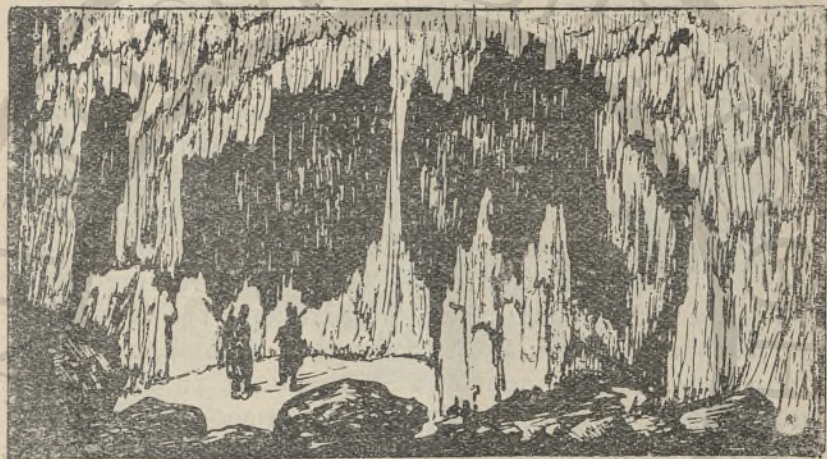
Οἱ Κρητικοὶ μὲ ὅλα τὰ προνόμια πού τοὺς ἔδωκε ἡ

ΚΡΗΤΙΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ



ΑΓ. ΝΙΚΟΛΑΟΣ

Τουρκία, ένα μόνο πράγμα επιθυμοῦσαν νὰ ἐλευθερωθοῦν καὶ νὰ ἐνωθοῦν μετὴν Ἑλλάδα. Αὐτὸ ἦταν τὸ ὄνειρο τῶν προπατόρων τους, καὶ ὁ ἀκοίμητος πόθος ὅλου τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ. Τὸ 1866 βρῆκαν πάλι ἀφορμὴ καὶ κήρυξαν ἐπανάστασιν καὶ τὴν ἔνωσιν τῆς Κρήτης μετὴν Ἑλλάδα. Οἱ Κρητικοὶ ἦταν λίγοι, κανέναν δὲν τοὺς βοηθοῦσε, πολεμοφόδια, ὄπλα καὶ τροφίμα δὲν εἶχαν. Ἡ Ἑλλάδα δὲν μποροῦσε νὰ τοὺς βοηθήσῃ καὶ οἱ Εὐρωπαϊκὲς δυνάμεις δὲν τοὺς ὑποστήριξαν. Ἡ Τουρκία εἶχε χιλιάδες στρατό, ἄφθονα πολεμοφόδια, καὶ βοηθοὺς τοὺς Αἰγύπτιους. Ὡστόσο οἱ Κρητικοὶ εἶχαν τὴ δύναμιν καὶ τὸ θάρρος νὰ βαστάξουν τρία χρόνια τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν. Ἀμέτρητοι εἶναι οἱ ἡρωϊσμοὶ τῆς Κρήτης καὶ στὴν ἐπανάστασιν αὐτή. Στὴ μονὴ τοῦ Ἀρκαδίου, κοντὰ στὸ Ρέθυμνο, εἶχαν μαζευτῆ 900 περίπου Χριστιανοί; κι' ἀπ' αὐτοὺς μόνο 300 ἦταν ὄπλοφόροι. Στις 8 τοῦ Νοέμβριου 1866, οἱ Τούρκοι πολιορκήσαν τὴ μονὴ καὶ πρότειναν στὸν ἡγούμενον Γαβριὴλ νὰ παραδοθοῦν. Ὁ ἡγούμενος καὶ οἱ λίγοι Κρητικοὶ ποὺ ἦταν πολιορκημένοι, ἀρνήθηκαν καὶ τότε οἱ Τούρκοι σὰν λυσσασμένα σκυλιὰ ἐπετέθησαν ἐναντίον τῆς Μονῆς. Ρίχνουν μετὰ κανονιῆς τὴν πόρταν τῆς μονῆς καὶ μπαίνουν μέσα λυσσασμένοι νὰ κατασφάξουν τοὺς Χριστιανούς. Τὴ στιγμὴ ὅμως ἐκείνη οἱ πολιορκούμενοι δίδουν φωτιὰ στὴν ἀποθήκην τοῦ μπαρουτιοῦ καὶ ἀμέσως Τούρκοι καὶ Χριστιανοὶ ἀνατινάζονται στὸν ἀέρα. Ὁ ἡρωϊσμὸς αὐτὸς τῆς Κρήτης, προκάλεσε τὸ Θαυμασμὸ ὅλων τῶν Εὐρωπαίων καὶ τὸ ὄνομα τῆς Κρήτης γίνηκε ἔνδοξο. Στὸ τέλος οἱ Κρητικοὶ, βλέποντας πὼς καμιὰ ἐλπίδα σωτηρίας δὲν ὑπῆρχε, ὑποτάχτηκαν πάλι στις ἀρχὰς τοῦ 1869 καὶ ἡ Τουρκία τοὺς παραχώρησε μερικὰ προνόμια.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΜΕΡΗ.

ΤΟ ΣΠΗΛΑΙΟ ΤΟΥ ΜΕΛΙΔΟΝΙΟΥ

Ἐπανάσταση τοῦ 1878. Ἡ σύμβαση τῆς Χαλέπας.

Ἡ Κρήτη ἠσύχαζε τώρα δέκα δλόκληρα χρόνια, ἴσαμε τὸ 1878, πού ἐξερράγη ὁ πόλεμος μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ρωσίας. Οἱ δυστυχισμένοι Κρητικοὶ τότε πάλι θεώρησαν τὴν περίστασι κατὰλληλῃ νὰ ἐπαναστατήσουν γιὰ νὰ ἀποκτήσουν τὴν ἐλευθερίαν τους. Ἡ Τουρκία νικήθηκε κατὰ κράτος ἀπὸ τὴ Ρωσία, Ὁ Ρωσικὸς στρατὸς βρισκόταν ἔξω ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὸ συνέδριον τῶν Δυνάμεων συνεδρίασε στὸ Βερολίνο νὰ κανονίσῃ τὴν τύχην τῶν λαῶν πού ἦταν κάτω στὸ ζυγὸ τῶν Τούρκων. Τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου δὲν δέχτηκε νὰ ἐνωθῇ ἡ Κρήτη μὲ τὴν Ἑλλάδα. Ἀποφάσισε μόνον νὰ δοθῇ στὴν Κρήτη Χριστιανὸς Διοικητής. Ἀντιπρόσωποι τότε τῆς Τουρκίας, καὶ τῶν κατοίκων τῆς Κρήτης, μαζεύτηκαν στὴ Χαλέπα καὶ ἔκαμαν «τὴ σύμβαση τῆς Χαλέπας». Πολλὰ προνόμια δόθηκαν μὲ τὴ σύμβαση αὐτὴ τοῖς Κρητικοῖς. Σχημάτισαν χωροφυλακὴ ἀπὸ ντόπιους ἀξιωματικούς καὶ χωροφύλακες, ἀναγνωρίστηκε ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ὡς ἐπίσημη γλῶσσα τῶν Δικαστηρίων καὶ τῆς Βουλῆς. Γιὰ πρώτη φορὰ τότε διορίστηκε Χριστιανὸς Γενικὸς Διοικητὴς τῆς Κρήτης ὁ Γιάννης Φωτιάδης.

Ἐπανάσταση 1889—1895.

Τὸ 1889 ἡ Τουρκία τόλμησε νὰ κόψῃ μερικὰ προνόμια τῶν Χριστιανῶν. Κήρυξε τὸ Στρατιωτικὸ Νόμον, καταδύωξε καὶ βασάνισε τοὺς Χριστιανοὺς καὶ τοὺς ἔβαλε βαρεῖς φόρους. Τότε καὶ οἱ Κρητικοὶ ἄρχισαν καὶ πάλιν νὰ ἐπαναστατοῦν καὶ νὰ σκοτώνουν τοὺς Τούρκους ἐδῶ

ΚΡΗΤΙΚΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ



ΑΓΚΑΡΑΘΟΣ

κι' ἐκεῖ. Ἡ ἀνώμαλη αὐτὴ κατάσταση βάσταξε πολὺν καιρὸ, ἴσαμε τὸ 1895 ποὺ σηκώθηκε πάλι νέα ἐπανάσταση. Οἱ Εὐρωπαϊκὲς Δυνάμεις ἀνάγκασαν τότε τὴν Τουρκία ὄχι μόνον τὸ πολίτευμα τῆς Χαλέπας νὰ ξαναφέρῃ, ἀλλὰ καὶ μεγάλα προνόμια νὰ δώσῃ στοὺς Χριστιανοὺς.

Ἡ τελευταία ἐπανάσταση τοῦ 1897.

Ἄνορεξα καὶ μὲ πολλὴ ἀργοπορία θέλησε ἡ Τουρκία νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ νέο πολίτευμα τῆς Κρήτης, ποὺ τῆς ἐπέβαλαν οἱ Δυνάμεις. Ὁ Τουρκικὸς ὄχλος ἄρχισε μὲ ἀπερίγραπτη μανία τὶς σφαγὰς καὶ πάλιν ἐναντίον τῶν ἀόπλων Χριστιανῶν. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση, πέμπει τότε δυὸ πολεμικὰ στὴν Κρήτη γιὰ νὰ προστατεύσῃ τοὺς Χριστιανοὺς. Ὑστερα δὲ ἀπὸ λίγες μέρες ἔστειλε καὶ στρατὸ νὰ καταλάβῃ τὴν Κρήτη. Τὸν Φλεβάρη τοῦ 1897 ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀξιωματικὸς Τιμολ. Βάσος ἀποβιβάστηκε μὲ 1500 ἄνδρες στὸ Κολυμπάρι τῶν Χανίων καὶ ὁ ἀξιωματικὸς Ἀριστοτέλης Κόρακας μὲ 350 ἐθελοντὲς καὶ μὲ 2 κανόνια ἀποβιβάστηκε στοὺς Καλοὺς Λιμένες τῆς Μεσσαρᾶς. Ὁ στρατὸς τοῦ Βάσου ἀπὸ 1500 ἄνδρες μὲ τὴν ὑποστήριξη καὶ πολλῶν Κρητικῶν προχωρεῖ κατὰ τὸν Πλατανιά. Ἐκεῖ γίνηκε φοβερὴ μάχη ἐναντίον τῶν Τούρκων. Οἱ Τούρκοι νικῆθηκαν καὶ τράπηκαν σὲ ἄτακτη φυγὴ. Στὸ διάστημα αὐτό, οἱ Δυνάμεις ἔκαμαν μικτὴ κατοχὴ στὶς τρεῖς πόλεις τῆς Κρήτης, ὑψωσαν τὶς σημαῖες τους καὶ εἰδοποίησαν συγχρόνως καὶ τὸ Βάσο πὼς δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ καταλάβῃ τὰ Χανιά. Ὁ Κόρακας ἐγκαταστάθηκε στὸ ἡρωϊκὸ χωριὸ τοῦ Μαλεβυζίου Δαφνῆς καὶ ἔβγαλε μιὰ προκήρυξη πα-

ΚΡΗΤΙΚΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ

ΑΓ. ΙΩΑΝΝΗΣ (ΑΝΩΠΟΛΗ ΠΕΔΙΑΔΑΣ)

τριωτική και προσκαλοῦσε ὅλους τοὺς πολεμιστῆς τῶν ἐπαρχιῶν, νὰ μαζευτοῦν ἐκεῖ γιὰ νὰ βαδίσουν ἐναντίον τοῦ Ἡρακλείου. Στὶς 12 ὅμως τοῦ Φλεβάρη, οἱ ναύαρχοι τῶν Μ. Δυνάμεων τῆς μικτῆς κατοχῆς τῆς Κρήτης, εἰδοποιοῦσαν τὸν ἀρχηγό, νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἐπίθεση ἐναντίον τοῦ Ἡρακλείου, διότι εἶχε καταληφθῆ ἀπ' αὐτούς. Τότε ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν, σκέφτηκε νὰ καταλάβῃ τὴν Ἱεράπετρα καὶ ἀφοῦ ἐτοιμάστηκε, προχώρησε ἐναντίον της. Δυστυχῶς ὅμως καὶ ἡ κωμόπολις αὐτὴ εἶχε καταληφθῆ ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς καὶ εἰδοποιήθηκε νὰ σταματήσῃ. Ἔτσι καταδικάστηκαν σὲ ἀδράνεια, ὁ γενικὸς ἀρχηγός, Τιμολέων Βάσος καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἀνατολ. ἐπαρχιῶν Ἀριστοτέλης Κόρακας, οἱ Δυνάμεις δὲ κήρυξαν αὐτονομία στὴν Κρήτη μὲ τὴν φιλὴ ἐπικυριαρχία τοῦ Σουλτάνου. Οἱ Χριστιανοὶ δὲ δέχτηκαν τὴ λύση αὐτὴ τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος, ἀλλὰ ζητοῦσαν τὴν ἔνωση τῆς Κρήτης μὲ τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Εὐρωπαῖοι τότε θέλοντας νὰ ἐξαναγκάσουν τοὺς Κρητικοὺς νὰ δεχτοῦν τὸ νέο πολίτευμα, κάνουν ἀποκλεισμό. Μὲ τὰ πολεμικὰ τοὺς ἐμποδίζουσαν κάθε πλοῖο νὰ πλησιάσῃ τὴν Κρήτη καὶ νὰ φέρῃ πολεμοφόδια καὶ τροφίμα. Οἱ Κρητικοὶ ὑπόφεραν τότε πολλὰ βάσανα, ἀλλὰ δὲν ὑποτάσσονταν. Οἱ Τοῦρκοι καὶ πρὸ πάντων τοῦ Ἡρακλείου, ἐξέρχονταν ἀπὸ τὰ φρούρια καὶ ἔκαναν σφοδρὰς ἐπιθέσεις ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν. Προσπαθοῦσαν κυρίως νὰ καταλάβουν τὴν ὠραία κωμόπολις Ἀρχάναις στοὺς πρόποδες τοῦ Γιούχτα, γιὰ νὰ προχωρήσουν ὕστερα ἐλεύθερα σιὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Νομοῦ Ἡρακλείου. Τὶς Ἀρχάναις ὅμως ὑποστήριζαν, χωρὶς τοὺς κατοίκους, καὶ ἄλλοι καπετάνιοι μὲ δικούς τοὺς ἀπ' ἄλλα χωρὰ καὶ τὸ τάγμα τῶν Ἐπιλέκτων, ὅπως λεγόταν, μὲ ἀρχηγὸ τὸν



ΓΙΑΝΝΗΣ ΝΤΑΦΩΤΗΣ

Γιάννη Νταφώτη. Οί ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων κατὰ τῶν Ἄρχανῶν δὲν ἔφεραν κανένα ἀποτέλεσμα, γιατί πάντοτε πολεμοῦσαν μὲ παλληκαριά οἱ Ἄρχανιωῆτες καὶ οἱ Ἐπίλεκτοι. Ὅταν γύριζαν ἀπὸ τῆ μάχης οἱ Ἐπίλεκτοι τραγουδοῦσαν τὸ δικό τους τραγούδι:

*Τὸν κροφὸ τῆς Κρήτης πόνο
κλειοῦμε μέσα στὴν ψυχὴ
κι' ὄνειρό μας εἶναι μόνο
ἢ Πατρίδα νὰ σωθῆ.*

✱

*Ὅπου ἀδύνατος στενάζει
ξεπειτοῦμε φτερωτοί,
κι' ὅπου ἡ νίκη θὰ μᾶς κράξει
θὰ μᾶς σκιαάζεται κι' αὐτή.*

✱

*Μέσ' στὴ μάχη θὰ χυθοῦμε
δίχως φόβο στὴν καρδιά
καὶ τὸ βόλι θὰ δεχτοῦμε
ὄν ἐλεύθερα παιδιά.*

Τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1897 ἡ Τουρκία βρῖσκοντας ἀφορμὴ πὼς ἡ Ἑλλάδα ἔστειλε στρατὸ στὴν Κρήτη κήρυξε τὸν πόλεμο κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Στὸν πόλεμο αὐτὸ ἡ Ἑλλάδα νικῆθηκε καὶ ἔτσι οἱ Κρητικοὶ ἀναγκάστηκαν νὰ δεχτοῦν τὴν αὐτονομία πὺ τὸς ἔδιναν οἱ Μεγάλαι Δυνάμεις.

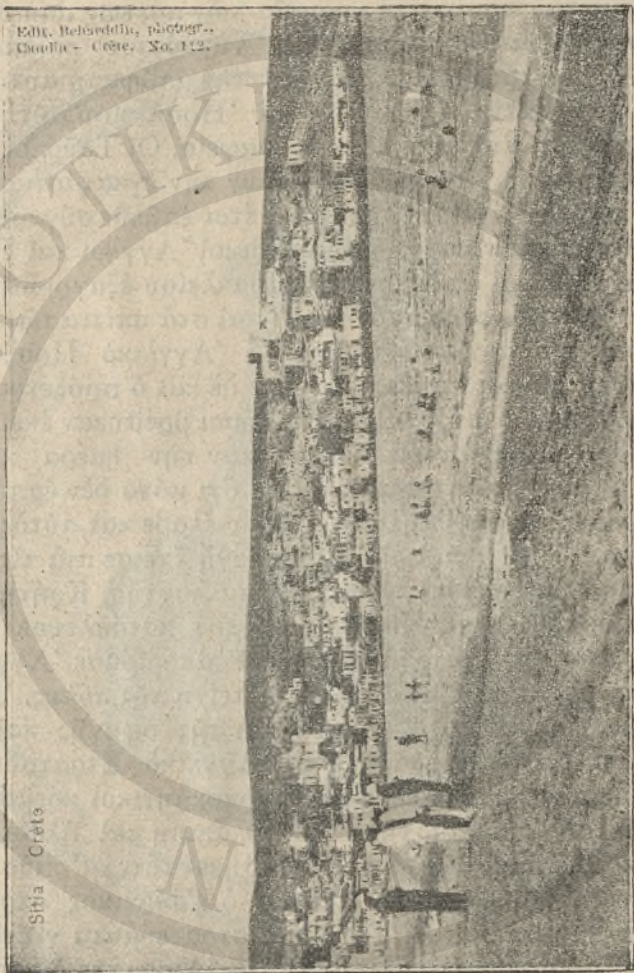
Οἱ σφαγὲς τοῦ Ἡρακλείου (25 Αὐτοῦστου 1898)

Σὲ τέτοια κατάσταση ἦταν τὰ πράγματα, ὅταν οἱ Τοῦρκοι τοῦ Ἡρακλείου, ἔξαφνα ἔδωκαν ἄλλη τροπὴ στὰ πράγματα καὶ συντόμευσαν τὴ λύση τοῦ Κρητικοῦ ζῆ

ΕΘ. Βελουδδία, φωτογρ.,
 Ορούλι - Κρήτη, Νο. 112.

ΚΡΗΤΙΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ

Sitia - Crete



ΣΗΤΕΙΑ

τήματος. Είχε αποφασισθῆ ἀπὸ τῆς Δυνάμεις νὰ καταληφθοῦν τὰ φορολογικὰ γραφεῖα τῶν πόλεων ἀπὸ ὑπαλλήλους Χριστιανούς. Στὶς 25 Αὐγούστου ἀπόσπασμα ἀπὸ Ἄγγλικὸ στρατὸ, ἐκτελώντας τὴν ἀπόφαση αὐτῆ τῶν Δυνάμεων ἔκανε στὸ λιμάνι τοῦ Ἡρακλείου αὐτὴ τὴν ἐγκατάσταση στὰ φορολογικὰ γραφεῖα. Οἱ Τοῦρκοι τότε θέλησαν μὲ τὴ βία νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἐγκατάσταση, οἱ Ἄγγλοι ὁμως ἀντιστάθηκαν καὶ ἔτσι ἐπῆλθε σύγκρουση, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ σκοτωθοῦν μερικοὶ Ἄγγλοι καὶ Τοῦρκοι. Ἀμέσως οἱ Τοῦρκοι τοῦ Ἡρακλείου ἐξαγριώθηκαν ἔβαλαν φωτιὰ στὰ καταστήματα καὶ στὰ σπίτια τῶν Χριστιανῶν καὶ ἄρχισαν σφαγὴ. Τὸ Ἄγγλικὸ Προξενεῖο λεηλατήθηκε καὶ κήκε, σφάγηκε δὲ καὶ ὁ πρόξενος τῆς Ἀγγλίας Καλοκαιρινὸς καὶ ὅλοι ὅσοι βρέθηκαν ἐκεῖ. Τετρακόσιοι Χριστιανοὶ σκοτώθηκαν τὴν ἡμέρα κείνη. Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς τῆς πόλης, ὄχι μόνον δὲν ἐμπόδισε τὴν σφαγὴν καὶ τὴν λεηλασίαν, ἀλλὰ ἔλαβε καὶ αὐτὸς μέρος σ' αὐτές. Ἡ φοβερὴ αὐτὴ σφαγὴ ἔπεισε πιά τὴς Δυνάμεις πὸς ἔπρεπε ἐπὶ τέλος νὰ ἀπαλλαχθῆ ἡ Κρήτη ἀπὸ τὸν Τουρκικὸ ζυγόν. Ἰσχυρὸς στόλος κατάπλευσε τότε μὲ ἀρχηγὸ τὸ ναύαρχο Νόελ, καὶ ἀποβίβασε Ἄγγλικὸ στρατὸ καὶ κατάλαβε τὰ Ἐνετικὰ τεῖχη τῆς πόλης. Ἀμέσως ἀναζητήθηκαν οἱ πρωταίτιοι τῆς σφαγῆς καὶ καταδικάστηκαν αὐστηρὰ ἀπὸ τὸ Ἄγγλικὸ Στρατοδικεῖο πὸν συνεστήθηκε. Δεκαεφτά Τουρκοκρητικοὶ κρεμάστηκαν, ἄλλοι καταδικάστηκαν σὲ φυλάκιση καὶ ἄλλοι ἐξορίστηκαν. Μικρὴ προθεσμία δόθηκε τότε μ' αὐστηρὴν διαταγὴ, νὰ ἀναχωρήσῃ ἀμέσως ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἀπὸ τὸ Ἡράκλειο. Τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα γιὰτὶ φάνηκαν ἀπρόθυμα στὴν ἐκτέλεση τῆς Ἀγγλικῆς διαταγῆς, διώχτηκαν μὲ τὴ βία καὶ μὲ τὴν σπρωξὴ ἀπὸ τὸ Ἡρά-



ΕΜΜ. ΚΟΚΚΙΝΗΣ

κλειο. Σιγά - σιγά διώχτηκε και από τις άλλες πόλεις ο Τουρκικός στρατός, τὸν Ὀκτώβρη μῆνα τοῦ 1898 και ἔτσι συμπληρώθηκε ἡ ἀπελευθέρωση τῆς Κρήτης ἀπὸ τὸν Τουρκικὸ ζυγὸ, ὕστερα ἀπὸ 253 χρονῶν περίπου σκλαβιά.

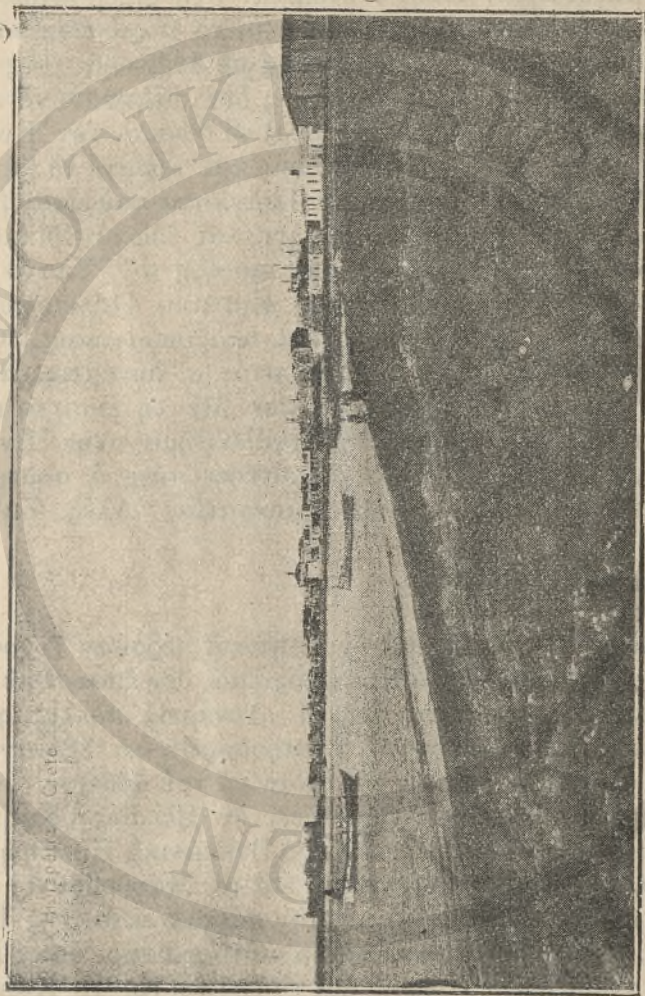
Η ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Οἱ τέσσερες Δυνάμεις τότε διώρισαν τὸν Πρίγκηπα τῆς Ἑλλάδας Γεώργιο, Ἀνώτατο Ἀρμοστή στὴν Κρήτη. Στὶς 9 τοῦ Δεκέμβρη τὸ 1898, ὁ Πρίγκηπας Γεώργιος ἀποβιβάστηκε στὴ Σούδα, και οἱ τέσσερες ναύαρχοι τῶν Δυνάμεων παράδωκαν σ' αὐτὸ τὴ Διοίκηση τῆς Κρήτης. Ἡ Κρήτη δὲν ἐνώθηκε μὲ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ κηρύχτηκε αὐτόνομη μὲ τὸ ὄνομα «*Κρητικὴ Πολιτεία*». Οἱ Δυνάμεις ἐξακολουθοῦσαν νὰ κατέχουν τὶς πόλεις μὲ τὰ στρατεύματά τους και ἡ Τούρκικη σημαία διατηρήθηκε στὸ φρούριο τῆς Σούδας γιὰ σημάδι τῆς ψιλῆς ἐπικυριαρχίας τοῦ Σουλτάνου.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ζαΐμης Ἀρμοστής στὴν Κρήτη.

Οἱ κάτοικοι τῆς Κρήτης μὲ μεγάλη τους χαρὰ δέχτηκαν τὴν αὐτονομία, μὲ τὴ προϋπόθεση και τὴ σκέψη, πὼς πολὺ γρήγορα θὰ γινόταν ὁ προαιώνιος πόθος τους, ἡ Ἑνωσις. Δυστυχῶς ὁμως οἱ Δυνάμεις δὲ συμφωνοῦσαν νὰ δώσουν τὴ λύση αὐτὴ στὸ Κρητικὸ ζήτημα. Ἐπειτα ἀπὸ ἕξ χρόνια ἀπελπίστηκαν οἱ Κρητικοὶ γιὰ τὴν ἐνωσις

ΚΡΗΤΙΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ



ΙΕΡΑΠΕΤΡΑ

καὶ μαζεύτηκαν πολλοὶ ἔνοπλοι στὴ ριζοβουνιά τῶν Λευκῶν ὄρεων, ἐκεῖ ποῦ βρίσκεται τὸ χωριὸ Θέρισσο καὶ ζήτησαν ἀπὸ τοὺς Εὐρωπαίους μὲ ἀναφορὰ τοὺς τὴν ὀριστικὴ Ἐνωσι. Οἱ Δυνάμεις δὲν θέλησαν νὰ τοὺς χτυπήσουν, δὲν ἤθελαν ὅμως καὶ νὰ δώσουν τὴν Ἐνωσι. Σκέφτηκαν τότε οἱ Μ. Δυνάμεις καὶ λύσανε τὸ ζήτημα μὲ ἄλλο τρόπο. Διάταξαν τὸν Πρίγκηπα ποῦ εἶχαν βάλει αὐτοὶ νὰ φύγη ἀπὸ τὴν Κρήτη, καὶ ἔδωκαν δικαίωμα στὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνησι νὰ διορίζη τὸν Ὑπατο Ἀρμωστὴ καὶ νὰ διοργανώσι τὴν Κρητικὴ Πολιτοφυλακὴ μὲ Ἑλληγες ἀξιωματικούς καὶ ὑπαξιωματικούς. Ὅταν διοργανώθηκε ὁ Κρητικὸς στρατὸς, οἱ δυνάμεις ἀνακάλεσαν τὸ στρατὸ τῆς κατοχῆς των. Μὲ τὴ λύσι αὐτὴ τὸ Κρητικὸ ζήτημα ἔκαμε ἓνα μεγάλο βῆμα στὴν Ἐνωσι. Ἀρμωστὴς τῆς Κρήτης διορίστηκε τότε ὁ σημερινὸς Πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας Ἀλέξ. Ζαῆμης.

Ἐριστικὴ Ἐνωσι.

Μὲ τὸ νέο πολίτευμα οἱ Κρητικοὶ πέρασαν 7 χρόνια. Στὸ διάστημα αὐτὸ ὁ Κρητικὸς λαὸς δὲν ἔπαυσε μὲ ἀναφορὰς καὶ ὑπομνήματα στὶς Μ. Δυνάμεις, πολλὰ φορὰς μάλιστα καὶ μὲ κινήματα, νὰ προσπαθῆ νὰ ἐξαναγκάσι τοὺς προστάτες του νὰ θελήσουν νὰ τοῦ δώσουν τὴν Ἐνωσι. Τὸ 1912 ποῦ κυβερνοῦσε τὴν Ἑλλάδα ὁ Κρητικὸς Ἐλευθέριος Βενιζέλος τέσσερα Βαλκανικὰ Κράτη ἢ Ἑλλάδα, ἢ Σερβία, ἢ Βουλγαρία καὶ τὸ Μαυροβούνιο ἔκαμαν συμμαχία καὶ κήρυξαν τὸν πόλεμο κατὰ τῆς Τουρκίας. Στὸν Βαλκανοτουρκικὸ αὐτὸ πόλεμο, ὅπως λεγόταν, νικηθῆκε ἡ Τουρκία καὶ τὸ 1913 ἡ Κρήτη Ἐνώθηκε μὲ τὴν Ἑλλάδα. Ἐτσι ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια σκλαβιάς

ἡ Κρήτη ζῆ ἐλεύθερα ἀπὸ τὸ 1913 ἐνωμένη μὲ τὴν Ἑλλάδα, χάρις στὴν φιλοπατρία τῶν παιδιῶν τῆς ποῦ οὔτε ξέχασαν ποτὲ στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς τὴν Ἑλληνικὴ καταγωγὴ τους, οὔτε ἔπαψαν ποτὲ νὰ πολεμοῦν γιὰ τὴν ἐλευθερίά τους.

Τ Ε Λ Ο Σ



ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ—ΜΙΝΩΪΚΗ ΕΠΟΧΗ	
Κρητικός πολιτισμός, Οί Νόμοι τοῦ Μίνωα, Ἡρωες, τέλος τοῦ Μίνωα.	» Σελ. 5—10
2. ΟΙ ΚΑΤΑΚΤΗΤΕΣ ΔΩΡΙΕΙΣ	
Τὸ πολίτευμα, Ἡ ἀνατροφή τῶν παιδιῶν, Συσταίτις ἢ ἀνδρεία, Τὰ γράμματα καὶ οἱ τέχνες, Οἱ πόλεις, τῆς Κρήτης ἐξασθενοῦν καὶ περρακμάζουσιν, Συγκρητισμός. »	» 10—17
3. ΟΙ ΡΩΜΑΙΟΙ ΚΑΤΑΚΤΟΥΝ ΤΗΝ ΚΡΗΤΗ	
Χριστιανισμός.	» 17—20
4. Η ΚΡΗΤΗ ΣΤΟ ΖΥΓΟ ΤΩΝ ΣΑΡΑΚΗΝΩΝ	
Ἀνάκτηση τῆς Κρήτης ἀπὸ τὸ Βυζάντιο.	» 20—24
5. Η ΚΡΗΤΗ ΣΤΟ ΖΥΓΟ ΤΩΝ ΕΝΕΤΩΝ	
Πνευματικὴ κίνησις, Ἐπανάστασις Ἀγιοστεφανιτῶν, Ἐπανάστασις Σκορδαλῶν καὶ Μελισσινοῶν, Ἐπανάστασις 1230, Κτίσις Χανίων, Ἐπανάστασις Χορτατσῶν, Ἐπανάστασις Ἀλεξ. Καλλέργη, Ἐπανάστασις Βάρδα Καλλέργη, Ἐπανάστασις Λέοντα Καλλέργη, Ἡ Κρήτη ἀνκηρύσσει τὴ Δημοκρατία, Ἐπανάστασις τοῦ Καντανολέου.	» 24—35
6. ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ	
Οἱ Τούρκοι στὰ Χανιά, Οἱ Τούρκοι στὸ Ρέθυμνο, Οἱ Τούρκοι στὰ Χάντακα, Ἡ Κρήτη στὸ ζυγὸ τῶν Τούρκων.	» 36—43
7. ΟΙ ΚΡΗΤΙΚΕΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ	
Ἐπανάστασις Δασκαλογιάννη, Οἱ ἄρματωλοὶ τῆς Κρήτης, Ἐπανάστασις τοῦ 1824, Ἡ Κρήτη στὸ ζυγὸ τῶν Αἰγυπτίων, Ἐπανάστασις Χαϊρέτη καὶ Βασιλογιῶργη, Ἐπανάστασις Μαυρογιάνη, Ἐπανάστασις 1866, Ἐπανάστασις 1878, Σύμβολοσις Χαλέπης, Ἐπανάστασις 1889—1896, Ἐπανάστασις 1897.	» 44—68
8. Η ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ	
Ἀλέξανδρος Ζαΐμης, Ὅριστικὴ ἔνωσις.	» 68—71



